

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2021

Eliška Kuchtová

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

**Výchova sportovce mladšího školního věku
v kontextu Sokolského kodexu**

Bakalářská práce

Autor: Eliška Kuchtová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na
výchovnou práci v etopedických zařízeních
Vedoucí práce: Mgr. Alena Knotková
Oponent práce: doc. PhDr. Jiří Semrád, CSc.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Eliška Kuchtová
Studium:	P18P0148
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních
Název bakalářské práce:	Výchova sportovce mladšího školního věku v kontextu Sokolského kodexu
Název bakalářské práce AJ:	Education of younger school age sportsman in the context of the Sokol Code

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se věnuje tématu výchovy sportovce mladšího školního věku. První část je zaměřena na problematiku výchovy dětí ve volném čase, význam výchovy a její funkce. Následně jsou přiblíženy vývojové zvláštnosti dítěte mladšího školního věku. Dále práce seznamuje s výchovou sportovce, s rolí trenéra při výchovném působení a se Sokolským kodexem, který lze využít jako výchovný prostředek. Empirická část analyzuje působení trenérů vybraného klubu a Sokolského kodexu při výchově sportovce mladšího školního věku. Využita je kvalitativní strategie výzkumu.

KAPLÁNEK, Michal a kolektiv. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1250-8.

JANSA, CSC., doc. PhDr. Petr a kolektiv. *Pedagogika sportu*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2026-8.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Alena Knotková
Oponent:	doc. PhDr. Jiří Semrád, CSc.
Datum zadání závěrečné práce:	1.2.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Výchova sportovce mladšího školního věku v kontextu Sokolského kodexu vypracovala pod vedením Mgr. Aleny Knotkové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Dále prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové dne.....

.....

Eliška Kuchtová

Poděkování

V této části bych ráda poděkovala Mgr. Aleně Knotkové za odborné vedení práce, cenné rady a čas, který mi věnovala při konzultacích.

Děkuji také všem respondentům, kteří se účastnili výzkumného šetření, za jejich čas a ochotu podělit se o své zkušenosti a názory. V neposlední řadě chci poděkovat vedení klubu, kterého se týkalo výzkumné šetření, za poskytnutí informací k tématu práce.

Anotace

KUCHTOVÁ, Eliška. *Výchova sportovce mladšího školního věku v kontextu Sokolského kodexu*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 72 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce popisuje a analyzuje výchovné působení na sportovce mladšího školního věku ve volnočasové sportovní činnosti, zejména v organizovaném mládežnickém sportu. Ve své první části, vycházející ze studia odborných zdrojů, práce přibližuje volný čas dětí, reflektuje význam a funkce výchovy ve volném čase dětí a seznamuje s volným časem se zaměřením na zájmové vzdělávání a sportovní činnost. Další kapitola je věnována vývojovým zvláštěnostem dítěte v období mladšího školního věku. Třetí kapitola vymezuje pojem výchova a blíže rozebírá výchovu sportovce. Jedná se o nejdůležitější kapitolu teoretické části. Pojednává o roli trenéra při výchovném působení na jeho svěřence. Součástí této kapitoly je také seznámení s Kódem sportovní etiky a Sokolským kodexem. Sokolský kodex lze chápat jako výchovný prostředek vytvořený florbalovým klubem, v rámci kterého je provedeno výzkumné šetření. Empirická část se zaměřuje na působení trenérů vybraného klubu a Sokolského kodexu při výchově sportovce mladšího školního věku. Šetření je provedeno kvalitativní strategií výzkumu, a to pomocí polostrukturovaných rozhovorů (vlastního výzkumného nástroje). Na základě výsledků analýzy dat jsou zjištěny způsoby výchovy sportovce ze strany trenérů a je přiblížena problematika a vnímání Sokolského kodexu jako jedna z metod výchovy sportovce. V závěru výzkumné zprávy je šetření obohaceno o praktická doporučení, která reagují na zjištěné nedostatky.

Klíčová slova: volný čas, výchova sportovce, Sokolský kodex, role trenéra

Annotation

KUCHTOVÁ, Eliška. *Education of younger school age sportsman in the context of the Sokol Code*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021. 72 s. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis describes and analyzes the educational effect of younger school age sportsman in leisure sports activities, especially in youth sports organisation. In its first part, based on study of literature, a thesis brings children's leisure time closer, reflects the importance and functions of education in their leisure time and introduce leisure time with focus on interest education and sports activities. The next chapter is devoted to the developmental specificities of the younger school age child. The third chapter defines the concept of education and further discusses the education of the sportsman. This is the most important chapter of the theoretical part. It deals with the roles of the coach in the educational work. This chapter also includes an introduction to the Code of Sports Ethics and the Sokol Code. It is a kind of educational aid created by the floorball club concerned by research. The empirical part focuses on the education of younger school age sportsman by their coaches and the Sokol Code. The research is made in the form of a qualitative (own search tool). Based on the results of the data analysis, methods of education the sportsman are determined. Also issue of Sokol Code as one of the educational methods is brought closer. At the end of the research report, the research is enriched with practical recommendations that respond to identified deficiencies.

Keywords: leisure time, education of sportsman, Sokol Code, role of coach

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 VÝCHOVNÉ PŮSOBNÍ VE VOLNÉM ČASE DĚTÍ.....	10
1.1 Komparace pohledů na volný čas	10
1.2 Volný čas dětí a mládeže	11
1.3 Význam výchovy ve volném čase.....	13
1.4 Volný čas se zaměřením na zájmové činnosti	15
1.5 Volný čas v životě jedince se zaměřením na sportovní aktivity	16
2 VÝVOJOVÉ ZVLÁŠTNOSTI DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	18
2.1 Tělesné zvláštnosti	18
2.2 Vývoj poznávacích procesů	19
2.3 Emocionální a sociální vývoj.....	20
3 VÝCHOVA DÍTĚTE V MLÁDEŽNICKÉM ORGANIZOVANÉM SPORTU	23
3.1 Vymezení pojmu výchova	23
3.2 Výchova sportovce.....	25
3.3 Role trenéra při výchově sportovce	27
3.4 Kód sportovní etiky.....	29
3.5 Poslání sokolské a Sokolský kodex	30
3.6 Fair play jako výchovný prostředek.....	31
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	34
4.1 Teoretická východiska empirického šetření.....	34
4.2 Vědecko-výzkumný problém.....	35
4.3 Stanovení cíle výzkumu.....	35
4.4 Výzkumné otázky	36
4.5 Rozhodnutí o metodách	36
4.6 Sběr dat a jejich organizace	38
4.7 Analýza a interpretace získaných dat.....	38
4.7.1 Kategorie Aspekty výchovy sportovce.....	39
4.7.2 Kategorie Metody výchovy sportovce	44
4.7.3 Kategorie Sokolský kodex	49
4.7.4 Kategorie Vzdělávání jako ovlivňující faktor	55
4.8 Formulace závěrů výzkumné zprávy	56
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	61
PŘÍLOHY.....	66

ÚVOD

Bakalářská práce se věnuje tématu výchovy dítěte v období mladšího školního věku především v organizovaném mládežnickém sportu v kontextu Sokolského kodexu. Impulsy pro vypracování bakalářské práce na toto téma se objevily v době, kdy jsem začala působit jako trenérka florbalu u dětí. Trenérství a práci s dětmi se věnuji již třetí sezónu. Problematika vlivu volnočasových sportovních aktivit na utváření a formování osobnosti jedince mě osobně zajímá. Zabývám se jí zejména proto, že mi to může pomoci při výchovném působení na jedince.

Právě volný čas tvoří jednu ze složek, která působí na dítě při jeho utváření osobnosti. Utvářejí se nejen tělesné a duševní vlastnosti, ale i sociální vztahy. Na dítě působí prostředí, ve kterém vyrůstá, a to zejména rodina, škola, ale také zájmová zařízení a další. Aktivní způsob života lze rovněž považovat za důležitou součást prevence proti nežádoucím společenským jevům. Je zřejmé, že jakákoliv forma pedagogicky ovlivňovaného trávení volného času je žádoucí. Již v dávné minulosti se na plnohodnotném využití volného času podíleli například tělovýchovné organizace. Jednou z nich je Sokol, který vznikl v roce 1862. Idea sokolství je aktuální i v době 21. století. Univerzální hodnotou je všestrannost tělesného, duševního a sociálního rozvoje osobnosti člověka. (Poslání České obce sokolské – online)

V tomto duchu pokračuje také florbalový klub, sídlící ve městě s počtem obyvatel kolem 92 tisíc. Členové klubu se snaží vychovat nejen skvělé sportovce, ale i slušné lidi. Na tom mají zásluhu především trenéři a další členové vedení klubu. V první řadě je důležité být správným vzorem svým svěřencům. Nicméně se snaží dosáhnout cíle také prostřednictvím Sokolského kodexu, který funguje již od sezóny 2016/ 2017. Na jeho tvorbě se podíleli samotní trenéři a vedení klubu. V rámci Sokolského kodexu je také provedeno výzkumné šetření.

První část práce se zabývá vymezením pojmů a terminologií spojenou s problematikou volného času a sportovně zaměřených volnočasových aktivit. Následuje souhrn všeobecných poznatků o vývoji a struktuře osobnosti dítěte mladšího školního věku. Další kapitoly jsou věnovány výchově dítěte ve sportu, díky níž lze částečně předcházet negativním jevům nejen sportovní scény. Roli ve výchově sportovce hraje mnoho faktorů. Jednat se může například o kód sportovní etiky či samotný princip fair play. Z řad odborníků ze sportovních odvětví je slyšet, že princip fair play je dnes ve vrcholovém sportu jako synonymum pro mravní jednání něco stále vzácnějšího.

Proto sílí evropsky pocíťovaná potřeba oživovat princip tolerance a zásad fair play. Jelikož je výzkumné šetření provedeno s trenéry klubu spadajícím pod Sokol, tak je určitě důležitá kapitola pojednávající o roli trenéra při výchovném působení, kapitola o České obci sokolské a o Sokolském kodexu.

Cílem bakalářské práce je na základě studia odborných pramenů popsat a analyzovat výchovné působení na sportovce mladšího školního věku ve volnočasové sportovní činnosti, v organizovaném mládežnickém sportu. V empirické části pomocí rozhovorů zjistit, jakým způsobem se trenéři daného klubu snaží výchovně působit na své svěřence. Důležitou součástí výzkumného šetření je zjistit, jakou roli při výchovném působení hraje Sokolský kodex. Jedná se o poměrně novou pomůcku využívanou při florbalové činnosti v daném klubu, proto je jedním z cílů práce na základě výsledků výzkumného šetření rozšířit povědomí o jeho využitelnosti mezi ostatní kluby a další zájmová zařízení, která se snaží o stejnou myšlenku a poskytnutí inspirace. Výsledky práce by tak mohly mít praktické využití a zároveň poslouží jako zpětná vazba klubu.

Výzkumné šetření je provedeno kvalitativní metodou pomocí polostrukturovaných rozhovorů s 5 respondenty. Jedná se o kvalifikované trenéry z již zmiňovaného florbalového klubu, kteří působí u kategorie přípravy, elévů a mladších žáků, tedy u dětí mladšího školního věku.

Jedná se o práci teoreticko-empirickou, jejímž vědecko-výzkumným problémem je působení trenérů a Sokolského kodexu při výchově sportovce mladšího školního věku. K vypracování bakalářské práce bylo využito metody literární, obecně logické, komparativní a metody empirické provedené pomocí polostrukturovaného rozhovoru.

1 VÝCHOVNÉ PŮSOBNÍ VE VOLNÉM ČASE DĚTÍ

Práce se věnuje výchovnému působení, probíhajícímu ve volném čase, proto je důležité si v následujících kapitolách objasnit pojem volný čas, detailněji se zaměřit na volný čas u dětí a mládeže, a vymezit význam a funkce výchovy ve volném čase. Jedna z podkapitol se zabývá zájmovými zařízeními, ve kterých výchovné působení probíhá. Mezi formy zájmového vzdělávání patří nicméně také pravidelné výchovné, vzdělávací a zájmové činnosti, kterými se nejčastěji rozumějí schůzky zájmových útvarů, tréninky a jiné. Právě účast ve sportovních aktivitách může být vhodným prostředkem pro výchovné ovlivňování dítěte.

1.1 Komparace pohledů na volný čas

Volný čas se stává v posledních letech stále aktuálnější otázkou pedagogiky. Pro objasnění pojmu volný čas existuje mnoho odborných publikací. Například Slepíčková (2005, s. 14) popisuje volný čas jako „*dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani druhým lidem, a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu radost a uspokojení a nejsou zdrojem trvalých obav či pocitů.*“

Hájek a kol. (2008) definuje pojem volný čas jako část lidského života mimo čas pracovní a vázaný. Pod pracovním časem si lze představit například návštěvu školy či pracovní proces. Takzvaný čas vázaný zahrnuje biologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti, péči o děti, dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti.

K porozumění současnému uvažování o volném čase slouží v anglické jazykové oblasti pojem leisure. V literatuře se setkáváme s různými způsoby, jak je tento pojem chápán. Jedním z nich může být pojetí leisure jako volný čas, který zbývá po odečtení času věnovanému určitým způsobem definovaným činnostem (práce, škola či jiné povinnosti, nutné samoobslužné činnosti, spánek apod.) Dalším pojetím pojmu leisure je to, že ho lze chápat nikoliv jako časový úsek, ale jako fyzická nebo duševní aktivita, tj. z pohledu české terminologie činnost ve volném čase, náplň volného času či způsob trávení a prožívání volného času. Důraz je kladen na tvůrčí a aktivní prožívání volného času. Významným tématem je zde mimo jiné sport a sportovní výchova. (Kaplánek a kol., 2017)

Pod pojmem volný čas si lze představit odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolné společensky prospěšné práce i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. (Pávková a kol., 1999)

Pávková (in Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 66) uvádí celý výčet ukázek vymezení pojmu volný čas. Volný čas je časový prostor, kdy může jedinec svobodně volit, jaké činnosti bude dělat. V negativním pojetí je to čas zbývající po odečtení splněných povinností. V pozitivním pojetí je to čas nezávislého a svobodného rozhodování se, jakou činností bude dělat. Obecně je to čas, se kterým člověk může nakládat dle svého uvážení, je to doba, která zůstane z 24 hodin po odečtení času potřebného pro práci, péči o sebe a rodinu a spánek. Lze ho vnímat také jako opak doby nutné pro práci a povinnosti, doby nutné k reprodukci sil nebo jako čas, kdy se můžeme věnovat oblíbeným činnostem.

Celkově lze zmíněné činnosti kategorizovat do tří hlavních funkcí volného času podle Hofbauera (2004). Jedná se o odpočinek (pro regeneraci pracovní síly), zábavu (pro regeneraci duševní síly) a rozvoj osobnosti. Širší vymezení funkcí a možností volného času konkretizuje Opaschowski (in Hofbauer, 2004, s. 15) následovně:

- *rekreaci (zotavení a uvolnění);*
- *kompensaci (odstraňování zklamání a frustrací);*
- *výchovu a další vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení);*
- *kontemplaci (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavba);*
- *komunikaci (sociální kontakty a partnerství);*
- *participaci (podílení se, účast na vývoji společnosti);*
- *integraci (stabilizaci života rodiny a vrůstání do společenských organismů);*
- *enkulturaci (kulturní rozvoj sebe samých, tvořivé vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností).*

1.2 Volný čas dětí a mládeže

Jelikož se práce zajímá především o problematiku dětí a mládeže, tak se následující odstavce zaměřují právě na tuto kategorii. Děti a mladí mají relativně mnoho volného času, většinou více než dospělí. Právě proto volný čas dětí a mladých lidí přitahuje vysokou pozornost.

Volný čas u dětí a mládeže se od volného času dospělých většinou liší obsahem, rozsahem, mírou samostatnosti a závislosti a nezbytností pedagogického ovlivňování. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže je to, že z výchovného hlediska je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti ještě nemají tolik zkušeností s tím, kde a jak svůj volný čas trávit. Nedovedou se orientovat v zájmových činnostech a mnohdy se tak může stát, že budou svůj volný čas trávit nevhodným způsobem. Potřebují citlivé vedení, které bude nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé a účast na nich dobrovolná. (Pávková a kol., 1999)

Základ v mnoha případech klade rodina, někdy dokonce dědičné faktory. Děti ve značné míře přebírají životní styl, a tedy i způsob trávení volného času od svých rodičů. Vliv rodiny, rodičů, sourozenců a dalších příbuzných je velice silný a člověka nesporně ovlivňuje. Existují však i jiné vlivy, které na jedince mohou velice výrazně působit. Patří mezi ně škola, vrstevníci, kamarádi, sousedé, hromadné sdělovací prostředky, nebo známé osobnosti. Řadí se sem však i instituce a organizace, jejichž pracovní náplní je působit na děti, mládež či dospělé osoby ve volném čase a naučit je volný čas vhodně využívat. Jedná se o ovlivňování záměrné, cílevědomé, plánovité, většinou dlouhodobé, splňuje tedy požadavky, kterými lze vymezit výchovné působení. (Pávková a kol., 1999)

Pojmem „pedagogizace volného času“ označujeme snahu výchovně ovlivňovat děti a mládež prostřednictvím volnočasových nabídek. (Kaplánek a kol., 2017)

Na základě vzniku systému aktivit a institucí volného času i podmínek k jejich působení trvale vzrůstá jeho význam pro život a výchovu jednotlivých dětí a mladých lidí, jejich skupin i celých mladých generací. Přadka a kol. (1998) poukazují na důležitost volnočasového prostředí, které poskytuje nejrozličnější příležitosti pro seberealizaci člověka. Aktivity a instituce volného času se dnes uplatňují ve všech prostředích života a výchovy dětí a mládeže. Aktivity volného času jsou v posledních letech velmi rozsáhlé a výrazně se od sebe spektrum činností liší různorodými obsahy a realizačními způsoby, odlišnou odbornou specializací a výchovnými náročnostmi. Významně vstoupily do běžných pracovních (školních) dnů, ale i víkendů a prázdnin v průběhu školního roku a v létě, v poslední době i do dovolených. Staly se výraznou fází lidského života od dětství a dospívání přes dospělost až po seniorský věk. (Hofbauer, 2004)

Po roce 1948 se v české pedagogice začínala výchova ve volném čase spojovat s mimoškolní a mimotřídní výchovou dětí. Představovala doplněk oficiální činnosti školy. Postupně tak vznikaly instituce a samotná teorie výchovy mimo vyučování.

Koncem osmdesátých let se začala prosazovat disciplína pedagogika volného času. Začala zkoumat aktivity ve volném čase v různých typech prostředí u všech věkových kategorií. Na specifika volného času a výchovy ve volném čase se zaměřuje také sociologie, psychologie, lékařské vědy a další. Volnočasovým prostředím se zabývají různí odborníci. Zaměřující se například na vliv médií a umění na člověka, výchovný vliv společenských institucí, zájmových organizací, nadací či hnutí a v neposlední řadě samotnými aktivitami člověka ve volném čase. (Přadka a kol., 1998)

1.3 Význam výchovy ve volném čase

Výchova ve volném čase má své specifické cíle a probíhá ve specifických podmínkách. Cílem výchovy ve volném čase je naučit jedince dobře a kvalitně využívat svůj volný čas, to znamená, že s ním bude umět hospodařit a rozumně ho využívat. Vztah mezi pojmy výchova a volný čas lze podle Pávkové (in Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008) vyjádřit trojím způsobem.

Podstatou **výchovy pro volný čas** (k volnému času) je „*utváření, rozvíjení a kultivování schopností, dovedností, motivace a kompetencí pro hodnotové využívání volného času.*“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 67) Výchova k volnému času zdůrazňuje cílové zaměření oblasti výchovy. Podle jiných autorů lze doplnit, že podstatou výchovy pro volný čas je napomáhání dětem, mládeži nebo i dospělým k získání kompetencí pro naplnění volného času. Tím se může rozumět schopnost aktivně využívat volný čas, volit vhodné volnočasové aktivity, utvářet návyky pro udržení zdravého životního stylu, organizovat a řídit vlastní volný čas, odmítnout nevhodné aktivity, ale také schopnost sebereflexe, vhodného relaxování, kompenzování pracovního nasazení (školních povinností), ale také schopnost uspořádat a kvalitně prožít svůj život. (Kaplánek a kol., 2017)

Pojem **výchova volným časem** zahrnuje aktivity ve volném čase, příslušné instituce, použité metody a formy jako prostředky výchovy. Výsledkem a cílem těchto aktivit je osvojovat si nové znalosti, dovednosti a kompetence. Nicméně tak celkově pomáhá formovat jedince, utváří jeho individuální rysy a přispívá k utváření mezilidských vztahů.

Výchova ve volném čase bere v úvahu podmínky výchovy. Je součástí výchovného působení v té části lidského života, o které může člověk relativně svobodně rozhodovat. Jedná se o naplňování volného času vhodnými, smysluplnými rekreačními i výchovně vzdělávacími aktivitami, přičemž je brán zřetel na již zmiňované podmínky výchovy.

(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008) Kaplánek a kol. (2017) upozorňují v této problematice na jeden paradox. Výchova ve volném čase je vymezení, které zahrnuje především důraz na podmínky, v nichž k výchově či výchovnému působení dochází, přičemž na žádný výchovný cíl výrazně neodkazuje. Může se to jevit tak, že se řada vychovatelů, či vychovatelek orientuje pouze na obsahovou, metodickou a organizační dimenzi a dimenzi ideovou ponechávají stranou. Pokud tedy chápeme výchovu jako cílevědomou (záměrnou) činnost, tak je volnočasová výchova ve smyslu výchovy volně navrhující různé činnosti bez stanovení cíle vůbec výchovou?

Proto se domnívám, že nastavení cílů je velice důležité pro dosažení záměrů. Díky stanovení cílů totiž můžeme odvozovat cesty (metody a principy) vedoucí k jejich dosažení.

Výchova v organizacích pracujících s dětmi a s mládeží se očekává proto, že péče o zdravý vývoj mladé generace se bude stále více týkat nejen škol a školských zařízení, ale také občanských a zájmových sdružení. Jejich primární funkce mohou být orientovány na uspokojování zájmů a potřeb dospělých jedinců nebo věkově velmi širokého a nevyhraněného spektra jedinců. Sekundární funkcí je vzdělávání či výchova dětí a mládeže. Podle Malacha mají velký výchovný potenciál zejména organizace v oblasti tělovýchovy, sportu a kultury. (Malach, 2004)

Mezi **funkce výchovy ve volném čase** řadíme funkci výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Velký důraz je kladen na funkci **výchovně-vzdělávací**, která spočívá v záměrném a cílevědomém formování osobnosti vychovávaných jedinců dosažením stanovených cílů pomocí vhodně volených pedagogických prostředků. Podle zaměření instituce lze působit na všechny složky osobnosti (tělesnou, psychickou i sociální). Neméně významná je funkce **zdravotní**, z níž vyplývá, že veškeré výchovné působení ve volném čase by mělo podporovat zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj. Funkci **sociální** plní každá instituce rozdílnými způsoby i v odlišné míře. V rámci volného času se lidé dostávají do různých sociálních prostředí. Mají tak možnost seznámit se s novými lidmi, navazovat s nimi kontakty a sociální vztahy. Účast ve volnočasových sociálních skupinách přispívá k socializaci jedince. V jednotlivých zařízeních se stále častěji prosazují programy vedoucí k **prevenci** negativních jevů. Je snadnější těmto jevům předcházet, než je řešit. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Příprava pro volný čas by měla zahrnovat výchovu ke spontaneitě (tj. vychovávat k čestnosti, otevřenosti, zvědavosti, senzibilitě, kreativitě a flexibilitě) a výchovu k sociabilitě (tj. usilovat o kooperaci, toleranci, shovívavost a ohleduplnost). Kraus a Poláčková uvedené pojetí zdůrazňují právě proto, že pozitivní výsledky napomáhají přijetí člověka druhými lidmi. (Kraus, Poláčková, 2001)

Z této kapitoly je patrné, že je důležité uvědomovat si význam výchovy ve volném čase, její cíle a funkce. Pokud chceme jedince naučit vhodně využívat svůj volný čas či jinak výchovně ovlivňovat, je vhodné si při výchovném působení stanovit cíl, od něhož se budou odvíjet metody a principy, tedy cesta, kterou ho povedeme, a soustavně na tom pracovat.

1.4 Volný čas se zaměřením na zájmové činnosti

Jak bylo již zmíněno, tak výchovné působení na jedince může též probíhat v zájmovém vzdělávání, v zájmových zařízeních. Zájmové vzdělávání tvoří významnou součást pedagogiky volného času, jež řadíme do oblasti neformálního vzdělávání, případně neformální výchovy. Školský zákon z roku 2004, konkrétně § 111 definuje zájmové vzdělávání jako takové, které *„poskytuje účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti.“*

Zájmovou činnost lze chápat jako cílevědomou aktivitu zaměřenou na rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Zájmovou činnost jako součást systematického výchovného působení je tedy třeba odlišit od tzv. koníčku, který v tomto případě chápeme spíše jako oblíbenou činnost, kterou jedinec vykonává zpravidla ve volném čase, ale bez jasného cílového zaměření. Důležitým znakem zájmového vzdělávání je princip dobrovolnosti. (Kaplánek a kol., 2017)

Kaplánek a kol. (2017, s. 121) odkazují na vyhlášku č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, konkrétně §2, podle níž vymezují **formy zájmového vzdělávání** takto:

- a) *příležitostná výchovná, vzdělávací, zájmová a tematická rekreační činnost, která se zpravidla uskutečňuje mimo sídlo organizace či zařízení (např. sportovní turnaje, exkurze, výlety apod.);*
- b) *pravidelná výchovná, vzdělávací a zájmová činnost, kterou se nejčastěji rozumějí schůzky zájmového útvarů, tréninky, vystoupení uměleckých souborů apod.;*

- c) táborová činnost a další činnosti spojené s pobytem mimo obvyklé místo působení příslušného zařízení či organizace;*
- d) osvětová činnost spočívající například ve shromažďování a poskytování informací pro děti, žáky a studenty, popřípadě další osoby s vedením k prevenci;*
- e) individuální práce uplatnitelná například při rozvoji nadání dětí, žáků a studentů (výuka hry na hudební nástroj, ale také vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami aj.);*
- f) otevřená nabídka spontánních činností (charakter této činnosti může nabývat podob uplatňovaných například v rámci animace nebo informální edukace).*

Zájmové činnosti se dnes stávají nejběžnější formou volnočasových aktivit jak dětí a mládeže, tak i dalších skupin české populace. Je to dáno především již zmíněným typickým znakem zájmového vzdělávání, kterým je dobrovolnost. Jedná se o jeden z mála druhů vzdělávání probíhající bez stresu, obav a nervozity. (Kaplánek a kol., 2017) Pravidelná zájmová činnost je podle Hofbauera (2004) mimořádně významná, mezi ně například patří zájmové kroužky, soubory umělecké tvořivosti a sportovní družstva.

Pokud bychom měli obecně charakterizovat vychovatele zájmového vzdělávání, tak bychom podle Kaplánek a kol. (2017) mohli uvést, že jde o člověka záměrně působícího na druhé a hledajícího způsoby a prostředky, jak se jim přiblížit. Hledá způsoby a prostředky, které by mu pomohly na člověka působit tak, aby se jeho osobnost rozvíjela (nejlépe pozitivně). Vedoucí zájmové činnosti zastává hned několik rolí. Mezi tyto role lze řadit roli instruktora (vysvětluje, stimuluje a ukazuje činnost, kterou je třeba zvládnout), roli rádce (vede účastníky k pochopení smyslu činností a jejich hodnot, tím zároveň motivuje), roli diagnostika a terapeuta (pomáhá uspokojovat individuální potřeby, řešit konflikty a osobní problémy, překonávat překážky).

Myslím si, že i pro trenéry je důležité uvědomit si, co jeho role obnáší (jací jsme a jací bychom chtěli být). Trenér by podle mého názoru měl být pro své svěřence vzorem, průvodcem, koordinátorem, ale také přítelem a měl by pro ně být „dostupný“.

1.5 Volný čas v životě jedince se zaměřením na sportovní aktivity

Sport se rozvíjel v souladu s historií společnosti a jejím sociálním, politickým a ekonomickým charakterem. Historicky vzato se stal nedílnou součástí kulturního vývoje a rozvoje lidstva. Sport hrál důležitou úlohu v rozvoji úsilí o zdokonalování jedince, dosahování vrcholných výkonů, sebekázně, cílevědomosti, systematičnosti

a účelovosti lidského snažení, a podílel se tak i na celkovém rozvoji společnosti. (Sekot, 2003)

Sportovní aktivity jsou zaměřené nejen na posílení organismu, zdraví a zvýšení pocitu životní pohody, ale také jsou považovány za neodmyslitelnou součást všestrannosti socializačního procesu na cestě formování plnohodnotné osobnosti jedince, jejich vlastností a schopností. Od pedagogických pracovníků se tak žádá velice nesnadný úkol, a to diferencovaně vychovávat a vzdělávat, a napomáhat tak i individuálně harmonizujícímu tělesnému rozvoji. S tím se pojí další úkol, kdy je pedagog svojí vytrvalostí, svědomitostí a rozhodností pro své svěřence i osobním příkladem. (Sekot, 2003)

Nezastupitelnou roli zde sehrává hra, na mysli jsou zejména hry nácvikové či pohybové, zaměřující se na zkoušení vlastních sil, obratnosti a sportovní dovednosti. Pedagogické hledisko připomíná význam hry jako formy zábavy, zkušenosti, poučení, a osobnostního rozvoje. Je to výchovná metoda, která děti baví, umožňuje jim prožívat, je zprostředkovatelem rolí, prozrazuje osobnostní charakter a umožňuje poznávat sám sebe. (Sekot, 2003)

Členění sportu se odvíjí od jeho historického vývoje a zároveň potřeb společnosti. Stával se tak mnohem složitějším, proto je velmi obtížné vytvořit jediné a jednoznačné členění sportu. Například Slepíčková (2005) volila členění podle úrovně výkonnosti (vrcholový, výkonnostní a rekreační), etap vývoje sportu (tradiční sport, sociokulturně orientovaný, alternativně orientovaný sport) a podle motivace (elitní, soutěžní klubový, rekreační, fitness, rizikový a dobrodružný, požitkářský a kosmetický sport).

V obecnější rovině lze vymezit hlavní **funkce pohybových aktivit** pro člověka. Do těchto funkcí řadíme upevnění zdraví, rozvoj fyzické zdatnosti, uspokojení přirozené potřeby pohybu (je nutný pro každý živý organismus), zotavení po psychické zátěži, umožňuje vlastní prožitek (příjemné pocity ze zvládnuté dovednosti), socializační aspekty (ovlivnění „vstupem“ do meziosobních vztahů) a výchovné usměrnění jedince (ovlivňují se jeho názory, postoje i vlastnosti). (Jansa a kol., 2009)

2 VÝVOJOVÉ ZVLÁŠTNOSTI DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Pro pochopení souvislostí je důležité si vymezit zvláštnosti věkové skupiny, na niž se výchovné působení zaměřuje. Období mladšího školního věku zpravidla vymezujeme časovým úsekem od 6-7 let do 11-12 let.

Tato vývojová etapa začíná vstupem dítěte do základní školy na první stupeň. Psychoanalýza označila toto období jako období latence, kdy je ukončena jedna etapa psychosexuálního vývoje a základní pudová energie je relativně v klidu až do počátku dospívání. S tím souhlasí také Příhoda (1967), který tvrdí, že je toto období klidné a neproblematické. Langmaier (in Čížková, 1999) charakterizuje tuto etapu jako věk střízlivého realismu, tzn. školák je zaměřen na svět, jaký je, chce ho pochopit, zatímco předškolák je orientován více na vlastní přání a fantazii a dospívající na to, co by mělo být správné, ideální, na sebe a na své nitro. Na začátku tohoto období je školák zpravidla hodně závislý na autoritě. Ke konci je jeho přístup s blížícím se dospíváním kritičtější. Vývojové změny hodnotí Petrová (in Čížková 1999) jako nebouřlivé, vývoj je spíše plynulý s pokrokem ve všech oblastech.

Nápadná je ochota dítěte spolupracovat, zavděčit se, aktivita a snaživost. Obecně lze konstatovat, že jde patrně o nejstabilnější úsek v dětském vývoji, pokud dítě vyrůstá v přiměřených, zdravých podmínkách. (Svoboda, 2007)

Podle Matějčka (2007, s. 61) se jedná o období v mnoha směrech důležité, dokonce rozhodující, i když výchovně budeme mnohé spíše jen „*doplňovat, dotvářet, doladovat než zcela nově budovat...někdy ovšem dohánět, co jsme předtím zameškali.*“

I když je rozsah individuálních rozdílů ve všech aspektech vývoje značný, přesto se v následujících kapitolách pokusme charakterizovat obraz mladšího školního věku a jeho zvláštnosti, které je dobré znát při práci s touto věkovou skupinou. Trenér si tak může lépe všimnout individuálních vývojových odlišností dětí.

2.1 Tělesné zvláštnosti

Vývoj dítěte mladšího školního věku je charakteristický jistým zpomalením a rovnoměrností. Výška se zvyšuje plynule, stejně jako hmotnost, kapacita plic i celková odolnost dítěte, zvyšuje se objem srdce, hmotnost mozku a zdokonaluje se činnost svalů a pohyblivost kloubů. Více se vyvíjí svalstvo velké než drobné, což podmiňuje potřebu pohybu. Děti mladšího školního věku preferují a mají rády přirozené činnosti, v nichž

mohou běhat, skákat, šplhat. Rovnoměrně přibývá tělesných sil a vzrůstá celková výkonnost, obzvláště rychlost a pohybová obratnost. Na poměrně nízkém stupni rozvoje je však síla a vytrvalost. Pohyby jsou oproti předškolnímu období účelnější, rychlejší, přesnější, úspornější, koordinovanější. Zlepšení můžeme vidět v hrubé i jemné motorice, zpřesňuje se vizuomotorická koordinace. Pohyb je pro dítě vhodný při psychickém napětí, kdy následně dochází k uvolnění, které navrácí dítě do duševní rovnováhy. Nejen z tohoto důvodu by měl být pohyb nedílnou součástí každodenního časového režimu školáka. (Čížková a kol., 1999)

Langmeier a Krejčířová (1998) uvádějí, že opakované sociometrické studie ukázaly, že tělesná síla a obratnost hrají velkou roli v postavení dítěte ve skupině vrstevníků.

Osifikace kostí není celkově dokončena a stále převládá mnoho tkáň chrupavčitého charakteru. Nejen ze sportovního hlediska je tedy nutné kontrolovat množství a charakter tělesné aktivity dětí, aby nedocházelo ke kosterním deformacím v důsledku nesprávného zatížení nebo vadného držení těla. (Čížková a kol., 1999)

Myslím si, že je dobré se ve sportu, zejména u mladších dětí, zaměřovat na všestranný vývoj jedince – ne pouze jednostranně. Jelikož právě florbal je známý tím, že nepřispívá zdravému vývoji držení těla, tak je důležitá prevence a kompenzace pohybů, například různými protahovacími cviky. Právě i z těchto důvodů se domnívám, že by se dítě mělo zaměřovat na široké spektrum pohybových a sportovních činností, navzdory současnému trendu rané sportovní specializace. Rodiče si často prostřednictvím své ratolesti plní své ambice a dítě navštěvuje několik kroužků a zájmů týdně, dokonce plní tréninkové jednotky navíc. Je vhodné podporovat všestrannost a nabídnout dětem zkušenosti z více sportů, ale do určitých mezí.

2.2 Vývoj poznávacích procesů

Oblast poznání je u školáka ve znamení rostoucí aktivity. Dítěti nevyhovuje pasivně přijímat informace, potřebuje vše prozkoumat, zúčastnit se všeho samo, pochopit souvislosti, zjistit vlastnosti jevů a předmětů, v tomto ohledu je velice všímavý, pozorný, vytrvalý. Protože je dítě v mladším školním věku zvědavé, tak se vnímání rozvíjí v těsném spojení s praktickou činností. (Svoboda, 2007) Vnímání se stává cílevědomým, přestává mít ráz náhodnosti, stává se pochodem zaměřeným na poznávání předmětů či jevů a jejich podstaty a vlastností. Během této etapy dítě přechází od vnímání konkrétních věcí

k vnímání všeobecnějšímu. Dítě však má ještě málo zkušeností pro třídění informací a vyvozování souvislostí.

Představy školáka jsou názorné a konkrétní, velmi živé v oblastech, kde má dostatek zkušeností na základě vnímání. Dítě dovede rozlišovat mezi skutečností a fantazií, stále více vniká do života reality. (Čížková a kol., 1999)

Na počátku školní docházky převládá neúmyslná, mechanická paměť spojená s vnímáním (potřeba názornosti vyučování). Paměť se však rychle zdokonaluje a dítě začíná používat záměrných paměťových strategií. Pozornost je na počátku školní docházky krátkodobá, spontánně zaměřená. Převládající vzruch nad útlumem způsobuje časté přerušování pozornosti, neschopnost odolávat rušivým elementům. Čím mladší dítě, tím by měly být úkoly krátkodobější, buzení pozornosti častější, stejně tak by mělo docházet k obnově motivace v činnosti. (Čížková a kol., 1999)

Dítě si postupně osvojuje schopnost logických operací. Logické usuzování opírá o konkrétní věci a jevy, které si lze názorně představit. Podle Piageta nastává přechod od názorového myšlení do stadia konkrétních operací na počátku školního věku. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

2.3 Emocionální a sociální vývoj

Pro školáka je typický ústup lability a impulzivity citových projevů, stejně jako slábnutí egocentrismu, kdy narůstá schopnost seberegulace. Dítě je schopné vyjádřit své pocity, či je potlačit a narůstá schopnost emočního porozumění. (Langmeier, Krejčířová, 1998) Dítě je značně citově ovlivnitelné. Začínají se rozvíjet vyšší city (etické, estetické, sociální, intelektové). Dochází k rozvoji jemnějších citových kvalit, jako je například smysl pro čest, spravedlnost, odvahu, pravdu a fair play. Významnou roli v rozvoji těchto a dalších kvalit hrají dospělí, kteří s dětmi pracují – učitelé, trenéři atd. Často dítě nekriticky přejímá jejich postoje, přičemž se jedná zejména o konkrétní věci. Morální vývoj je silně ovlivněn výchovnými postupy a způsobem interakce mezi členy rodiny. (Svoboda, 2007) Podobně toto období charakterizuje Příhoda (1967), který ho uvádí jako neproblematické jak pro rodiče, tak i pro učitele a vychovatele. Podle něj děti, zejména chlapci, sice dělají různé vylomeniny, ale na povel ztichnou. Jelikož jsou poddajné a ochotně se podrobují autoritám, k nimž mají důvěru, a opravdu je ctí. Tímto se dají ovládat velmi snadno. Přirovnává toto období k době životní křižovatky, kdy se vytvářejí a upevňují základy, pokud však nedošlo k narušení již v předškolním věku. (Příhoda, 1967) Právě z tohoto důvodu si myslím, že je dobré

využívat postavení trenéra jako autority, kterou děti přijímají, a výchovně na ně působit a rozvíjet kladné vlastnosti a hodnoty.

Období mladšího školáka je obdobím extraverze, kolektivního života a vztahů. Nové společenské postavení dítěti přináší sociální role žáka, rozšiřuje si nové zkušenosti a odpoutává se od rodiny. Dítě navazuje vztahy s vrstevníky, učí se kooperaci i soutěžení. Na počátku období se dítě zajímá více o sebe a vlastní úspěch. Později bere ohled na kolektiv, objevuje se pocit sounáležitosti, společné odpovědnosti, rozvíjí se kamarádské vztahy. (Čížková a kol., 1999)

Pro pedagoga, trenéra a jiné pedagogické pracovníky je dobré znát zvláštnosti pohlaví. Chlapecké a dívčí skupinky jsou v tomto období velmi vzdáleny. Podle Petrové (in Čížková a kol., 1999) se chlapci projevují více aktivněji, vykazují intenzivnější reakce, jsou schopni snadněji přecházet z jedné činnosti na druhou. V porovnání s děvčaty jsou však méně schopni setrvat dlouhodoběji u jedné činnosti, méně odolávají rušivým elementům a jsou méně vstřícní vůči požadavkům a příkazům pedagoga. Vztah dítěte k učiteli je na počátku spíše nekritický, má k němu obdiv, náklonost. Později však záleží na zkušenostech s učitelem.

Pro zdravý vývoj dítěte zůstává důležitá hra. Je realističtější, plánovitější, promyšlenější a méně fantastická. Oblíbené jsou u dětí hry konstruktivní, pohybové, soutěživé a společenské se stále složitějšími pravidly. (Čížková a kol., 1999)

V mladším školním věku se objevují počátky zájmů, které mívají spíše přechodný charakter. Dítě se postupně orientuje v možnostech využívání volného času, v nabídce různých aktivit i ve svých schopnostech. Úspěšná seberealizace v zájmové činnosti je pro dítě velice důležitá, nejenže obohacuje a rozvíjí osobnost dítěte, ale také může být i vhodnou kompenzací výkonových či sociálních neúspěchů. (Čížková a kol., 1999) Mladší školní věk je období soutěží, což může přispívat zdravému sebevědomí. Soutěžení je typické zejména pro pohybové dovednosti a sportovní výkony. Zejména u chlapců můžeme sledovat vzájemné „předhánění se“, kdo bude lepší. Účast na různých sportovních hrách souvisí jednak s rozvojem pohybových dovedností, jednak s vývojem intelektovým, který jim umožňuje chápat pravidla hry a přijímat je jako závazná. (Matějček, 2007)

Struktura, obsah, intenzita i hloubka zájmů se s věkem mění. U dětí mladšího školního věku nejsou zájmy ještě stabilizované, jsou kolísavé. Z tohoto důvodu by měla být nabídka aktivit zajímavá, pestrá a proměnlivá, reagující na aktuální situaci. Děti se postupně seznamují s různými možnostmi využití volného času.

S přibývajícím věkem se zájmy dětí vyhraňují, prohlubují a ustalují, ale klesá zájem o pravidelnou organizovanou činnost. V zájmových útvarech se poté více uplatňuje zájem členů o sociální kontakty uvnitř kolektivu. Dlouhodobější tradici tak mívají zájmové útvary, které dbají na sociální vztahy, komunikaci, či participaci členů a dávají dostatečný prostor nápadům. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2010)

Myslím si, že díky znalosti těchto zvláštností daného období jsou pedagogové, trenéři i další pracovníci schopni lépe naplánovat a zorganizovat činnosti a práci s dětmi této věkové skupiny. Jelikož každé období vyžaduje rozdílný přístup k dětem v souvislosti s jejich věkovými specifiky. Na základě získaných informací opřených o odbornou literaturu se domnívám, že dospělým v roli pedagoga, trenéra velice pomáhá přirozená autorita, ke které děti v tomto období přistupují ještě nekriticky. Vztah mezi vedoucím a svěřencem by měl vycházet ze vzájemného respektu. Pedagog by měl s dětmi spolupracovat, dávat jim možnost seberealizace (poskytovat prostor nápadům a přáním svých svěřenců), brát v úvahu jejich názory, hovořit s nimi, držet dané slovo a v neposlední řadě jim být příkladem. Upozornění na nesprávné jednání by mělo být taktní. Jedinci by měla být dána možnost na vyslovení vlastního názoru, hodnocení, či případného zlepšení. Cílem je rozvíjet sociálně zralou osobnost.

3 VÝCHOVA DÍTĚTE V MLÁDEŽNICKÉM ORGANIZOVANÉM SPORTU

Výchova je jedním z faktorů, procesů či podmínek, podílejících se na utváření (formování) osobnosti. (Blížkovský in Kraus, 1999) V úvodu kapitoly je potřeba definovat pojem výchova, rozvést pojem v užším a širším slova smyslu, stanovit formy výchovy a uvést metody výchovy, podle kterých by měl vychovatel postupovat, aby bylo dosaženo vzdělávacího nebo výchovného efektu. Další podkapitola se věnuje tématu sportovní výchovy. Důležité je uvědomit si, jakou roli hraje při této výchově trenér a zda může formovat charakter sportovce. Trenér se může stát důležitým článkem v životě jedince, který ovlivní jeho chování. Nevhodného chování ve sportu si všímá Kód sportovní etiky, se kterým souvisí princip fair play. Na těchto základech klub, jehož se týká empirické šetření, vypracoval vlastní Sokolský kodex pro podpoření výchovného působení a posílení klubismu.

3.1 Vymezení pojmu výchova

Již výše bylo zmíněno, že bez smysluplného vedení v období dětství a mládí by člověk nebyl schopen plnohodnotné existence ve složitém společenském prostředí. Člověk si na svět přináší spoustu instinktů, většinu dovedností a vědomostí však získává teprve učením. To je umožněno činností mozku, vzděláváním a výchovou v rámci působení různých institucí (rodina, škola, další společenské a zájmové skupiny). (Janiš, Kraus, Vacek, 2005) Výchovu obvykle chápeme jako cílevědomou, záměrnou a soustavnou činnost, která vede k rozvoji osobnosti člověka. Jedná se o „*jev společenský, existující ve společnosti, typický pro společnost, realizující se ve společnosti prostřednictvím společnosti...*“ (Hřebíček, Semrád, Jůva, 1991)

Kraus (2001, s. 41) vymezuje výchovu z pohledu sociální pedagogiky jako „*regulování, záměrné a cílené vstupování do celoživotního procesu zespolečňování jedince, probíhající v jistém konkrétním kulturně společenském systému.*“

Pojem výchova lze rozlišit v širším a užším smyslu. Výchova v užším slova smyslu je obvykle chápána jako speciální oblast výchovného působení (př. výchova mimo vyučování) nebo záměrné působení převážně na určitou stránku osobnosti vychovávaného (př. citovou, volní nebo rozumovou) nebo rozvíjející tělesnou, estetickou a nejčastěji mravní složku osobnosti anebo se vztahuje pouze k výchovné práci určité skupiny vychovatelů. Někdy může být výchova v užším smyslu pojímána jako

vzdělávání. Termín výchova v širším slova smyslu představuje záměrné působení ve všech oblastech výchovy, na celou osobnost vychovávaného a týká se činností všech, kteří vychovávají. (Janiš, Kraus, Vacek, 2005)

Výchova sama o sobě představuje proces, který probíhá mezi dvěma základními činiteli, a to mezi vychovávaným a vychovávajícím (vychovatelem). Pozici vychovávaného představuje objekt, tím může být žák, dítě, účastník kurzu nebo zájmového kroužku, člen týmu, zaměstnanec podniku, student, případně skupina (třída, pracovní tým, kolektiv). Na straně vychovávajícího stojí subjekt výchovy, někdy se používá pedagog, může to být rodič, učitel, rektor, vychovatel, ředitel, vedoucí zájmového kroužku apod.

Formy výchovy jsou definovány dvěma základními dimenzemi, a to prostorem a časem (kde a kdy se výchova odehrává). Jůva (1995, s. 76) znázornil formy výchovy následovně:

- *školní (vyučování, mimovyučovací školní aktivity, vliv školního prostředí);*
- *mimoškolní (ve společenských organizacích, v kulturních institucích, hromadnými sdělovacími prostředky);*
- *rodinná (veřejným míněním rodiny, zájmovou orientací školy, rodinnými aktivitami);*
- *sebevýchova (autodiagnostika a automotivace, sebevzdělávání, podíl na různých aktivitách).*

Z uvedených forem se zaměříme především na mimoškolní výchovu. Mimoškolní výchova je nejvíce docenována tam, kde ji je potřeba, tedy v lokalitách, kde je zaznamenán nárůst nejrůznějších společenských negativní jevů. Jak již bylo zmíněno výše, tak mimoškolní výchova se realizuje například v dětských, zájmových a společenských organizacích (např. Junák, Sokol, Pionýr, tělovýchovné organizace, hasičské sbory, rybářský svaz apod.), v kulturně výchovných institucích (např. kulturní domy, domy dětí a mládeže, centra pro volný čas, knihovny apod.), hromadnými sdělovacími prostředky (např. výchovně-vzdělávací pořady v masmédiích, soutěže organizované masmédií apod.). (Jůva, 1995)

Z pohledu organizace mimoškolní činnosti se může jednat o systematickou činnost (např. účast v zájmových kroužcích), nepravidelnou činnost (např. turnaje, sportovní odpoledne), nahodilé aktivity, které mají povahu spontánní akce (besedy, autogramiády).

Existují **metody výchovy**, které lze využít ve všech směrech výchovy a vzdělávání, ale existují také metody, které se využívají za určitých přesně daných podmínek. Podle funkce rozlišujeme tři základní skupiny metod. První z nich jsou metody **diagnostické**, které jsou zjišťující a zaměřují se na poznání vychovávaného. Na tyto metody navazují metody **výchovně-vzdělávací**, díky nimž lze realizovat výchovný záměr. Smyslem **výzkumných** metod je napomoci rozvoji empirické a teoretické úrovně vědeckého poznání v pedagogice a tím umožňují řešit problémy pedagogiky a výchovy. (Janiš, Kraus, Vacek, 2005)

3.2 Výchova sportovce

Svoboda (2007, s. 23) popisuje výchovu jako „*plánovitě a cílevědomě sociální jednání, které slouží k tomu, aby se jedinec optimálně socializoval, a to relativně autonomně*“. Pojmem socializoval rozumí akceptaci nároků sportovní činnosti se vším, co k ní patří. Výchovou, jaká probíhá ve sportovních činnostech, se zabývá disciplína zvaná pedagogika sportu. Pro dnešní sportovní svět je typické, že se zde prosazují prvky původnímu smyslu sportu cizí (jako peníze, medialismus), a protože mládež napodobuje dospělé, má pedagogické působení ve sportu své oprávnění. (Svoboda, 2007)

Jedinec se pohybuje v různorodých skupinách a účastní se rozmanitých činností. Každá činnost, která formuje osobnost v interakci se zděděnými dispozicemi a působením prostředí i výchovy, má dílčí výsledek na projevech jedince. Sportovec se ocitá ve sportu v takových situacích, kterými jiní lidé neprocházejí. Při hře může dítě vstupovat do různých rolí a učit se důležitým funkcím v širokém sociálním kontextu. To mu umožňuje naučit se dívat na sebe sama jako na objekt odlišný od ostatních, ale zároveň v určitém vztahu k nim. Učí se vnímat role druhých dětí a tím i řídit svoji vlastní činnost. Tak postupně začíná chápat role dospělých a nutnost spolupráce. (Svoboda, 2007)

Přes některé pochybné hlasy je tu ovšem velká řada zkušeností, které svědčí pro pozitivní socializační působení sportu a pohybové aktivity vůbec. Jako ty nejjobecnější procesy můžeme jmenovat například setkávání s druhými lidmi a uvolněnou komunikaci, činnost v různých sociálních rolích, učení se sociálním dovednostem, toleranci, respektu, přijetí postojů spojených s aktivitou, práci s emocemi běžného života, ale i s těmi, s kterými se neseťká v jiných životních sférách, přijetí pozitivních prvků životního způsobu, přizpůsobení týmovým cílům. (Svoboda, 2007)

Otázka výchovy je ve sportu časově náročná a zároveň nepopíratelně naléhavá. Sport vyžaduje sebeovládání, chladnokrevnost, může působit na chápavost, charakter a svědomí. Stává se činitelem zdokonalení mravního i sociálního. Provozování sportu tvoří vzájemnou úctu a potřebu určitých pravidel, jež jsou podstatou sportovního společenského života. Právě tato pravidla jsou tak nutná ve sportovních utkáních jako základy slušného chování ve společenském životě. Lze jmenovat některé z nich: přímost, kázeň, poctivou hru, zdvořilost, rytířského ducha aj. (Jansa a kol., 2012)

Významný je vztah osobnosti sportovního trenéra se svěřencem. Především ve sportovním tréninku mládeže může trenér ovlivnit často na mnoho let základní hodnotovou orientaci a chování mladého člověka jak ve sportu, tak v životě. (Jansa a kol., 2012)

Jansa a kol. (2012, s. 94) popisují sportovní výchovu jako „*intencionální sociální adaptaci na biologické a sociální nároky sportovního života, zahrnující i celkový rozvoj osobnosti člověka.*“ Dále zmiňují **specifické úkoly sportovní výchovy**, ke kterým zejména u dětí patří **utváření a regulace postojů** ke všem jevům sportovního života; **ovlivňování interpersonálních vztahů**, kdy se snažíme o rovnováhu mezi soutěžením a spoluprací a týmové cíle se stávají vyššími než individuální; všestranné působení na vlastnosti osobnosti sportovce a utváření sportovních návyků, resp. zvyků, které se mohou přenést i do mimosportovního života. (Jansa a kol., 2012) Svoji roli ve sportovní výchově hraje také sociální klima sportu, kdy život ve sportovní skupině (družstev, klubů atd.) zasahuje významně do tohoto procesu. To se odráží v týmovosti, tedy v tom, jak spolu dokážou členové spolupracovat a jednat. (Svoboda, 1971)

Zvláštní význam se přikládá uvedeným vymezením zejména u začínajících sportovců, kdy lze hovořit o působení sportovní výchovy na charakterové vlastnosti. Dosažení výkonu ve sportu je sice pozitivní a radostné, nesmí však jít o vítězství za každou cenu. (Jansa a kol., 2012)

Svoboda (2007) hovoří v souvislosti se sportem o výchovném působení z pozice trenéra na svěřence jako o záměrných jednotlivých krocích, které vedou k usměrňování chování i osobnosti jedince podle určitého záměru (celkové koncepce práce trenéra).

Pokud bychom se měli zaměřit z výchovného hlediska přímo na mladší školní věk, tak je vhodné vést děti v tomto období tak, aby přecházely ze spontánní sportovní aktivity k systematictější pohybové přípravě, aby si osvojovaly základní hygienické a režimové návyky, rozvíjely schopnost koncentrace a zvykaly si na kolektiv a pochopily nezbytnost dodržování mravních norem. (Jansa a kol., 2009)

3.3 Role trenéra při výchově sportovce

Role trenéra přináší spoustu očekávání. Od široké veřejnosti, rodičů dětí navštěvujících klub, ale i dětí samotných je to především očekávání, že práce trenéra dovede tým k vítězství.

Pojetí trenérské práce však počítá se dvěma hlavními úkoly, a to nejen sportovním úspěchem, ale i výchovným působením. Jeho posláním je ve svěřencích rozvíjet jejich výkonnost a působit pozitivně na rozvoj jejich osobnosti jako individualit i členů skupiny. (Svoboda, 2007)

Svoboda (2007) poukazuje na pokus, který v letech 1978 provedli Steinbrecher a Kearney. Pokusu se zúčastnilo 451 studentů, jichž se ptali, jak vnímají výchovnou roli trenéra. Respondenti se vyjadřovali k 20 otázkám, zda „tomu tak je“ či „mělo by tak být“. Častěji se opakovala druhá alternativa, z čehož vyvodili výsledek, že trenéři mají možnost výchovně působit, či-li je to od nich očekáváno, ale v praxi tyto možnosti nenaplnují. Výsledky mohou být ovšem zkresleny, jelikož se týkají pouze určitého výběru. Každopádně by bylo určitě zajímavé udělat výzkumné šetření tohoto typu v současné době, zda se něco změnilo.

Předpokladem pro vhodné působení trenéra na svěřence je kromě nezbytné sportovní odbornosti také požadavek na jeho širší vzdělanostní zaměření. (Jansa a kol., 2009) Existuje několik základních zdrojů, z kterých mohou trenéři čerpat inspiraci pro vedení sportovců. Z formálního hlediska rozumíme programy odborného a profesního výcviku (licenčních kurzů) od nejnižší úrovně D až po nejvyšší licenci A. Vzdělávání trenérů spadá pod MŠMT a zajišťují jej svazy, organizace, asociace, vysoké školy a některé soukromé subjekty. Dále se trenéři mohou inspirovat dosavadní zkušeností z vlastní sportovní a trenérské činnosti, ze současné sportovní praxe (od jiných trenérů, sportovců), či studiem literatury včetně odborných časopisů. (Jansa a kol., 2009) V současné době probíhá několik webinářů zabývajících se sportovní oblastí. Začalo se také více hovořit o komplexní výchově sportovce. Osobně mám zkušenost se semináři pro trenéry florbalu, díky nimž máme možnost se dále vzdělávat a získávat nové informace a zkušenosti. Vedle těchto seminářů mají trenéři možnost čerpat z časopisu COACH, který vychází v průběhu roku. Jeden z článků v časopisu COACH se věnuje tématu psychologie sportu a výchovy dítěte ve věku 9–12 let. (Haník, 2018) V článku je popsán pohled na výchovu dítěte v tomto věku jako na výchovu, jejímž cílem je vychovat komplexní bytost, nikoliv egoistické monstrum, zaměřené pouze na boj a výsledky jako

jedinou hodnotu života nejen ve sportu. Trenér by měl brát na vědomí, že se dítě v tomto věku musí naučit prát se s překážkami, s nezdarem, zkoušet to znovu, případně se někdy smířit i s nezdárným výsledkem. Ve sportovních hrách by se měla rozvíjet osobnost, tvořit realistické sebehodnocení, zdravá hrdost, ale i zdravá skromnost. Děti potřebují od trenérů poskytnutí prostor pro sebevyjádření a zajištění tréninkové prostředí zbavené napětí a strachu. Pro děti ve školním věku v mnoha případech platí motivace soutěžní a zároveň zábavné a hravé formy. Trenér, stejně jako učitel, je pro dítě v tomto věku vzorem, jelikož mu otevírá brány do nového světa. Této identifikace by měl trenér, vychovatel využít k jeho ovlivnění žádoucím směrem. S přibývajícím věkem je u dítěte dobré podporovat samostatnost, aby si toho co nejvíce zkusilo samo. Haník doporučuje dát dětem šanci ke spontánní a neřízené hře. (Haník, 2018, s. 36–38)

Trenér neplní pouze funkci trenérské práce, jejímž cílem je kvalitní výkon svěřence, ale plní také role v rovině sociální.

Mezi **sociální dimenze role trenéra** Svoboda (2007, s. 128) řadí:

- *informátor (instruuje, informuje, vysvětluje);*
- *důvěrník (hledá důvody jednání sportovců, kteří se mu svěřují se svými starostmi);*
- *ukazňovatel (vyžaduje poslušnost);*
- *motivátor (podněcuje k aktivitě, odměňuje);*
- *vychovatel (nejde mu jen o výkon, ale i o působení na osobnost sportovce).*

Může trenér skutečně formovat charakter svého svěřence?

Martens (2006) přivádí čtenáře k zamyšlení, zda si vzpomenou na trenéra, který by měl na ně vliv – ať už pozitivní nebo negativní. Zda se je snažil vést k zodpovědnosti, slušnému chování, zdvořilosti, chtěl po nich, aby se zlepšovali nebo rozvíjeli talent. Správní trenéři jsou tak mnohdy více než jen instruktory dovedností, kondičními experty, či herními taktiky.

Výchova charakteru však není desetiminutová, ale je založena na dlouhodobější bázi a soustavnosti. Důležité je nejen opravovat špatné chování, ale také u sportovců rozvíjet nové dovednosti a návyky. Tréninky se tím stanou efektivnější, hráči budou více motivováni a budou mít ze sportu pod takovým vedením radost. Poté bude i pro trenéra jeho práce větším uspokojením. (Martens, 2006)

Při výchově hráčů je však důležité brát ohled na to, že se v průběhu života ve společnosti vyvíjejí, především v závislosti na třech pilířích. Prvním činitelem jsou genetické specifičnosti, kam řadíme například temperament. Dalším faktorem je proměnlivost prostředí, na kterém se podílí vlivy přírodního i společenského dění, v němž se jedinec pohybuje. V neposlední řadě je to proměnlivost výchovy ze strany působení rodičů, učitelů, nebo jiných pedagogů. (Votík, 2003, s. 134)

Během výchovného procesu by měl trenér dodržovat určité pedagogické zásady, jako je například „**názornost, soustavnost, přiměřenost nebo trvalost.**“ Lze uplatnit také i několik výchovných metod, mezi které patří metoda „**příkladu (osobního), kladení požadavků (vyžadování plnění norem), přesvědčování (vysvětlování, argumentace) i odměny a trestu.**“ (Votík, 2003, s. 134)

Jansa a kol. (2009) k těmto metodám doplňuje **pověřování rolemi** ve smyslu pověřování jedince úkoly tak, aby se zapojil do dění ve skupině. Záleží jen na trenérovi, jakým způsobem využije svého pedagogického vlivu a jak v praxi uplatní výše uvedené zásady a metody.

Celkově bych zhodnotila trenéra jako člověka, který je pro své svěřence vzorem, je ochotný naslouchat, je přísný, ale chápající, odevzdaný svému poslání, schopný vytvářet prostředí vhodné pro vyjádření vlastního názoru jedince, schopný improvizace a v neposlední řadě je vytrvalý v působení na své svěřence, ze kterých chce vychovat harmonicky rozvinutou osobnost.

3.4 Kód sportovní etiky

Negativních tendencí ve sportu a jejich dopadů na mravní úroveň společnosti si všímá sportovní etika. Fenomén dnešní sportovní kultury, velmi diskutovaný, je poznamenán honbou za kvantitativně pojatými výkony (Hogenová in Sekot, 2003). Sekot (2003) připomíná, že dnešní ideál spojený s výkonem a negativními jevy ve sportu (doping, komercializace atd.) poničil platnost a význam zásady fair play. Často se zapomíná na ducha olympismu, prostoupeného sportovní etikou, který fair play přesahuje nikoli pouhým respektováním pravidel, nýbrž i tím, že v sobě nese pojmy přátelství, uznávání osobnosti druhého.

„*Není důležité zvítězit, ale zúčastnit se a bojovat,*“ prohlásil v roce 1896 Pierre de Coubertain. (Muller in Jansa a kol. 2012, s. 115) Vyslovené heslo v dnešním sportu charakterizuje platné požadavky, kdy je popírán výkon jako hlavní cíl sportu a upřednostňuje se účast a rozvoj morálně-volních vlastností. (Jansa a kol., 2012)

Problematika sportovní etiky s sebou nese skutečnost, že účast ve sportu je věcí dobrovolnou, spojená také s dobrovolným akceptováním příslušných pravidel a zásad. Sport jako významné socializační prostředí by měl pěstováním principu fair play přispívat i k harmonizaci mezilidských vztahů. (Sekot, 2003)

V současné době vycházíme z Kódu sportovní etiky, vydaným Divizí sportu Rady Evropy v roce 1933. Kodex byl vypracovaný na základě Evropské sportovní charty s cílem ovlivnit přístup sportovců a veřejnosti ke sportu. Kodex sportovní etiky doporučuje rozšiřovat Kodex v jednotlivých sportovních organizacích o vlastní a podporovat jeho rozšiřování. Zaměřuje se na instituce a dospělé, kteří přímo či nepřímo ovlivňují účast a zapojení mladých lidí ve sportu. (Evropská sportovní charta, 2003)

Martens (2006) například poukazuje na Kodex charakterních sportovců (viz Příloha A), v němž doporučuje podle uvedených zásad vychovávat své svěřence. Mezi tyto zásady řadí zdvořilost, odpovědnost, humanitu, čestnost, poctivost a občanskou hrdost.

Jedním z projektů České obce sokolské je etický kodex. Pro někoho to může být spíše formální norma, ale jeho přínos je nepopíratelný, a to hned v několika rovinách. Na základě stanovených hodnot, tak budou organizace Sokola moci stavět a vytvářet pozitivní vliv na klima uvnitř organizace. (Etický kodex - vize18.cz, online)

3.5 Poslání sokolské a Sokolský kodex

Sokol si dává za úkol vychovávat čestného, zdravého a schopného člověka, který bude oporou této zemi. Usiluje o celkový rozvoj osobnosti člověka, přičemž staví na odkazu Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera. (Co je Sokol - sokol.eu, online) Na Miroslava Tyrše měl velký vliv Aristoteles, který byl zaměřen na poměr „těla“ a „duše“. Velmi silný důraz klade Aristoteles na vzdělávání a výchovu. Jeho díla se věnují tělesným cvičením a jejich výchovnému významu, což souvisí s pojetím volného času, který podle něho nemá sloužit k zahálce, ale ve kterém se má jedinec vzdělávat nejen pro blaho svoje, ale také celé společnosti. Dalším zdrojem byl pro Tyrše ideál kalokagathia, který znamenal *„úplný soulad krásy a dobra. V ní došlo ke vzájemnému souznění výsledků výchovy tělesné, pěstující krásné tělo (kalos), a výchovy duševní, pěstující krásného, tedy dobrého ducha (agathos), jehož projevem je ctnost, spravedlnost a udatnost.“* Na základě těchto a dalších ideálů (vlastní výchova, vztah k národu, k politice) vznikl systém sokolské výchovy. (Hodaň, 2003, s. 27)

Sokolství si stanoví základní vize, jimiž je vychovávat zdravé, slušné a sebevědomé lidi, stát se integrujícím prostředím, zdravým jádrem občanské společnosti, zdrojem dobré nálady a pozitivní hybné síly, být spolehlivým a pevným pilířem země. (Strategie 22 - vize18.cz, online)

Pod Sokol spadá florbalový klub zkoumaný v empirickém šetření. K výchově sportovce využívají tamní trenéři jako pomůcku (či návod) Sokolský kodex.

Sokolský kodex

V návaznosti na ideály sokolství a Kodex sportovní etiky v rámci klubu vytvořili vlastní Sokolský kodex (viz Příloha B) fungující již od sezóny 2016/2017. Tímto kodexem by se měli řídit všichni členové spojení s klubem – nejen jednotlivé kategorie od přípravky po muže „A“ týmu, ale i rodiče, trenéři a další představitelé klubu. Hlavní myšlenkou klubu je vychovávat jedince, kteří se kolem klubu pohybují a mají s ním cokoliv společného, jako slušné lidi. Sportovní ředitel klubu v úvodu Příručky Sokolského kodexu říká: *„Cílem klubu je neustále se zlepšovat a zařadit se mezi nejlepší kluby v Česku. Rádi bychom vychovali výborné sportovce, ale především chceme vychovávat slušné lidi. Zkrátka chceme být vzorem pro ostatní...A právě proto jsme přišli s myšlenkou klubového kodexu, který jasně definuje, jak se mají naši členové chovat.“* (Příručka Sokolského kodexu)

Kodex se skládá z osmi bodů – „J sme Sokoli“ „Pokora“ „Fair play“ „Odhodlání“ „Zábava“ „Týmovost“ „Zdraví“ „Škola a vzdělání“. V průběhu každé sezóny o jednotlivých bodech trenéři s hráči mluví, tvoří a snaží si je vysvětlit, osvojit a chovat se podle nich. Snaží se využívat zábavné formy, např. vyrábějí leporela, natáčí videa, besedují se sportovci mužského „A“ týmu, kteří jsou často vzory pro děti nebo se tvoří nástěnky atd. Na konci sezóny probíhají celková zhodnocení o tom, co se podařilo a na čem je potřeba pracovat. Závěrečné zhodnocení je velice důležité pro nastavení cílů do dalšího období. Hlavním bodem Kodexu sportovní etiky je princip fair play. Tento bod je důležitým prvkem i Sokolského kodexu.

3.6 Fair play jako výchovný prostředek

Fair play je hlavním úkolem a cílem Kodexu sportovní etiky. Kodex definuje fair play nejen jako *„pouhou hru s pravidly, ale zahrnuje i koncepty přátelství, úcty ke druhým, chování vždy ve správném duchu sportovním. Je definováno jako způsob myšlení, nikoli jen jako způsob chování. Týká se otázek, jak vyloučit podvádění,*

nesportovní chování, doping, násilí (fyzické i slovní), sexuální obtěžování, nerovné příležitosti, přílišnou komercializaci a korupci ve sportu. (Evropská sportovní charta, 2003) Fair play je považováno za nejvyšší morální hodnotu sportu, bez které by ztratil svůj význam. Slouží jako společná hodnota pro lidi různých ras, náboženství, kultur, politických systémů a národností. Je to myšlenka, která má univerzální charakter a bývá široce akceptována. (Kowalska, 2019) Princip fair play není jen základním prvkem sportu, ale je součástí obecnější filozofie respektu k ostatním, respektování pravidel, ať už ve sportovní oblasti, tak i v dalších zaměřeních (obchodních, soutěživých). Fair play je chápáno nejen jako respektování písemných pravidel, ale také dodržování toho, co je obecně chápáno jako „duch hry“. Renson (2009) optimisticky uvádí, že by princip fair play mohl mít budoucnost ve výchovném prostředí pod morálním vedením například v rekreačním sportu, kde výhra není nejdůležitější. Obává se však ohledně etických principů fair play v prostředí profesionálního sportu, kde je výhra nebo prohra prostředkem lepší ekonomie. Pokud trenéři, či sportovci vrcholových soutěží nedosáhnou uspokojivých výsledků pro klub (organizaci), tak to často znamená ztracení jejich pozice, sesun dolů či menší platové ohodnocení. Posilování fair play je jedním z nejdůležitějších příspěvků, který současný sport může učinit v rámci moderní etiky.

Jeriová – Pecková a kol. (2014, s. 8) princip fair play volně překládají jako „*čestná hra*“. Jde o termín, který je v poslední době rozšířený nejen v oblasti sportu, ale i v jiných oblastech lidské činnosti jako určitý symbol čestného, poctivého tedy férového jednání a chování. Autoři článku poukazují na důležitost principu fair play, jelikož dnešní společnost prochází určitou krizí hodnot, spojenou s dynamickými společenskými změnami (globalizace, pragmatická životní filozofie). Ukazuje se, že sport a sportovní aktivity pozitivně působí na dětskou morálku, a to přirozenou, někdy však zapomenutou cestou. Jistě není princip fair play a působení sportovních pedagogů jediným faktorem ve výchově, významnou a nezaměnitelnou roli v mravní výchově bude vždy zaujímat rodina. (Jeriová-Pecková a kol., 2014)

Fair play lze dětem vysvětlit jako sportovní chování, kdy sportovec úmyslně ohrozí své umístění (vítězství) pro pomoc závodníkovi (protihráči), kterého potkala nečekaná komplikace, ale také přiznání své chyby, uznání porážky a celkové klidné a slušné chování. (Fialová, 2016)

Podle Svobody (2007) někteří autoři rozlišují fair play jako „formal fair play“ a „informal fair play“ chápáno jako dodržování nepsaných pravidel soutěžení s respektováním soupeře.

Princip fair play je skryt v rychlosti rozhodování při činnosti. V běžném životě má člověk čas rozmyslet si své jednání i jeho důsledky. Naproti tomu ve sportu jedinec často jedná pod tlakem, v rychlosti a pod vlivem emocí. Ihned po činu však často ví, zda bylo jeho chování správné, či ne, zda porušil psaná nebo nepsaná pravidla fair play, či nikoli. Z výchovného hlediska je důležité, jestli si své jednání uvědomuje a následně je podstatná bezprostřední reakce týmu nebo autority v týmu. Tím dosáhneme posílení žádoucího (fair) a potlačení nežádoucího (unfair) chování. (Jansa a kol., 2012)

Proti „unfair“ chování bojuje Český klub fair play prostřednictvím projektu Hraj fair, podporujícího 10 principů fair play (viz Příloha C).

Obecně se věří, že sport působí jako součást všestranné socializace a výchovy člověka, přispívá nezastupitelně k posilování žádoucího charakteru jedince důrazem na osvojování zásad fair play. Proti tomu však stojí, médii často prezentované, jednání koučů a sportovců neetickým způsobem, např. užívání dopingu, posilování nenávisti k soupeřům či korupce jako forma dosahování „žádoucích sportovních výsledků“. Takové chování se v žádném případě neshoduje s principy fair play, zejména pokud se jedná o účelové vítězství, výkon či odměnu dosaženou nesportovní cestou. (Bago a kol, 2012)

Ve sportu dětí a mládeže se může princip fair play stát důležitým vzdělávacím prostředkem a myšlenkou za předpokladu, že mladí lidé chápou jeho význam a snaží se ho spojovat se sportovním prostředím. Může však být přenesen od sportu k chování v každodenním životě. (Kowalska, 2019)

Právě na výše uvedených myšlenkách staví již zmiňovaný klub, kterého se blíže týká následující empirické šetření.

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Empirické šetření se zaměřuje na téma výchovy dětí mladšího školního věku v mládežnickém organizovaném sportu z pohledu jejich trenérů. Výzkum se zabývá nejen jejich pohledem na danou věc, ale také využitelností a rolí Sokolského kodexu při výchovném působení. Jedním z cílů realizace průzkumu je inspirovat další pedagogické činitele a trenéry působící v oblasti volnočasové sportovní činnosti (např. Sokolským kodexem). V neposlední řadě výsledky poslouží jako zpětná vazba trenérům a vedení klubu, ve kterém bylo šetření provedeno.

Výzkumné šetření bylo provedeno formou kvalitativního výzkumu pomocí polostrukturovaného rozhovoru (interview) s trenéry vybraného florbalového klubu.

V následujících kapitolách jsou uvedena teoretická východiska pro realizaci výzkumného šetření, cíle výzkumu, výzkumné otázky a vědecko-výzkumný problém, který je následně zkoumán. Další kapitola se zabývá popisem sběru dat, výzkumným vzorkem a zajištěním vstupu do terénu. Dále jsou výsledná data interpretována a v závěru je popsáno shrnutí výzkumné zprávy.

4.1 Teoretická východiska empirického šetření

Z předchozích převážně teoretických kapitol vyplynul soubor základních poznatků, který tvoří teoretická východiska tohoto šetření.

První kapitola poukázala na to, jak je pedagogické ovlivňování ve volném čase žádoucí. Popsala význam výchovy ve volném čase a upozornila na důležitost nastavování výchovných cílů. Malach (2004) upozorňoval na zvedající se potřebu výchovy v organizacích pracujících s dětmi a mládeží. Velký výchovný význam proto přikládá také organizacím v oblasti tělovýchovy, sportu a kultury.

Z druhé kapitoly, zaměřené na specifikaci období mladšího školního věku, lze vycházet mimo probírané zvláštnosti ze zjištění, že je v tomto věku vhodné pracovat s přirozenou autoritou trenéra, kterou děti přijímají ještě nekriticky, a je vhodné využít tohoto postavení k výchovnému ovlivnění svých svěřenců. Empirické šetření se tak zčásti zaměří také na to, jak svoji pozici trenéra využívají při výchovném působení.

Poslední kapitola se nese v tématu komplexní výchovy sportovce a jmenuje role trenéra podle Svobody (2007), kterými je informátor, důvěrník, ukazňovatel, motivátor a vychovatel. V průběhu šetření tak bude dán prostor také tomu, jaké role se snaží zastávat dotazovaní trenéři, z čehož může být zjištěno, zda vnímají roli trenéra také jako

výchovného činitele. Velká pozornost je zaměřena také na výchovné metody, které může trenér uplatnit. Těmto metodám se věnuje Votík (2003), Jansa a kol. (2009). Votík (2003) uvádí metodu příkladu, kladení požadavků, přesvědčování, odměny a trestu. Jansa a kol. (2009) tyto metody doplňuje o metodu pověřování rolemi. Proto se empirické šetření bude věnovat metodám, které volí dotazovaní trenéři.

V teoretické části bylo zjištěno, že jako vhodný výchovný prostředek může sloužit princip fair play. Toto zjištění vybízí k otázkám, jak princip fair play trenéři vnímají a jakým způsobem se ho snaží u dětí podporovat.

V neposlední řadě Jansa a kol. (2009) upozorňuje na to, že pro vhodné působení trenéra na své svěřence je kromě sportovní odbornosti důležité také všeobecné, širší vzdělanostní zaměření. Nejen zkušenosti, ale také vědomosti a znalosti mohou ovlivnit trenéry při volbě metod výchovného působení. Šetření proto bude zjišťovat vzdělanostní oblast trenérů jako jeden z faktorů působících na jejich celkové nastavení trenérské práce.

4.2 Vědecko-výzkumný problém

Působení trenérů a Sokolského kodexu při výchově sportovce mladšího školního věku.

4.3 Stanovení cíle výzkumu

Předpokladem pro vstup do výzkumného terénu bylo, že dotazovaní trenéři nebudou zaměřeni jen na vítězství a sportovní výsledky týmu, ale také na výchovu sportovce. Tento předpoklad je založen na klubové vizi, již je vychovat nejen skvělého sportovce, ale především slušného člověka. Na základě této teorie byly stanoveny následující cíle.

Hlavním cílem výzkumu v rámci bakalářské práce je prostřednictvím rozhovorů zjistit, jakým způsobem se trenéři daného klubu snaží výchovně působit na své svěřence.

Mezi **dílčí cíle** výzkumu patří:

- zjistit, jaké role se snaží trenéři zastávat a jaké cíle si nastavují;
- zjistit, jaké metody při výchovném působení trenéři využívají;
- zjistit, jakou roli při výchovném působení na sportovce hraje Sokolský kodex, jakým způsobem trenéři u dětí podporují fair play a zda trenéři v rámci výchovného působení podporují týmového ducha;
- zjistit, zda se trenéři vzdělávají v problematice komplexní přípravy sportovce.

4.4 Výzkumné otázky

Na základě stanovených cílů byly vyvozeny tyto výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka

HVO: Jakým způsobem se trenéři snaží výchovně působit na své svěřence?

Dílčí výzkumné otázky

DVO₁: Jak velký důraz kladou trenéři na výchovu sportovce?

DVO₂: Jaké metody využívají trenéři při výchově sportovce?

DVO₃: Jakou formou využívají k výchovnému působení Sokolský kodex?

DVO₄: Jak získané vědomosti a znalosti ovlivňují trenéry v působení na své svěřence?

4.5 Rozhodnutí o metodách

Tato kapitola pojednává o vzorku respondentů, kteří se účastnili výzkumného šetření, o rozhodnutí výběru metod sběru dat a o podmínkách vstupu do terénu.

Vzorek respondentů

Informanti byli osloveni na základě záměrného (účelového) výběru. Jsou jimi kvalifikovaní trenéři z vybraného florbalového klubu působící u dětí mladšího školního věku (tzn. u kategorie přípravky, elévů a mladších žáků). Jedná se o florbalový klub, sídlící ve městě s počtem obyvatel okolo 92 tisíc. Klub je tradičním účastníkem florbalové soutěže v České republice. Další podmínkou pro jejich oslovení bylo to, že respondenti mají povědomí o Sokolském kodexu.

Rozhovor byl proveden celkem s 5 respondenty. Zajištění dalších trenérů a sběr dat byl ukončen ve chvíli, kdy se zajištěné údaje začaly opakovat a nedocházelo k novým poznatkům. Pro maximální zachování anonymity respondentů není možné specifitěji popsat jednotlivé zúčastněné osoby a jejich charakteristické rysy, aby nebylo jasné, kdo a jak odpovídal. Obecněji lze uvést, že se rozhovorů účastnili jedinci obojího pohlaví (čtyři muži, jedna žena), různého věku (21–43 let), různé zkušenostní úrovně (4 roky – 21 let trenérské praxe) a kvalifikovanosti (licence D – licence B), aby byly zastoupeny všechny kategorie.

Pro přehlednost bylo pro informanty zvoleno pracovní pojmenování abecední formou: trenér A, trenér B, trenér C, trenér D, trenér E.

Výběr metod sběru dat

V návaznosti na vytyčené cíle výzkumu a výzkumné otázky byla pro realizaci výzkumu zvolena metoda rozhovoru, která přináší informace o tom, jak dění hodnotí aktéři. Konkrétně se jedná o polostrukturovaný rozhovor. Ten byl zvolen za účelem získání informací spočívající v bezprostřední verbální komunikaci na předem připravené otázky či témata a následné možnosti kladení doplňujících otázek.

Velkou výhodou rozhovoru, oproti jiným výzkumným metodám, je navázání osobního kontaktu, který umožňuje hlubší poznání motivů a postojů respondentů. U rozhovoru tak můžeme sledovat celkové chování respondenta a jeho reakce na kladené otázky, podle nichž lze usměrňovat jeho další průběh. Úspěšnost rozhovoru spočívá v navázání přátelského vztahu k respondentovi a vytvoření otevřené atmosféry. (Chráška, 2016)

Podkladem pro rozhovor bylo 35 předpřipravených otázek rozdělených do 6 oblastí (viz Příloha D). Rozhovor se skládal z několika otevřených otázek. Začínalo se obecnějšími otázkami, které respondenta uvedly do problematiky. Následně otázky přecházely do témat výchovy sportovce, zda se trenéři zaměřují na výchovu sportovce, nebo jen na jejich sportovní výkony a výsledky, v jakých sociálních rolích působí, zda při výchovném působení využívají Sokolský kodex a jakým způsobem. Dále byla rozvíjena témata fair play a týmovost, která se dají pokládat za stěžejní body výchovy sportovce. V závěru bylo místo pro ukončovací otázky, kdy je účastníkovi umožněno například vyjádření k dané věci či položení otázek, na které se chce zeptat.

Zajištění vstupu do terénu

Zajištění vstupu do terénu je velmi důležitou součástí naplánování výzkumného projektu. Kvalitativní výzkum je naturalistický, což znamená, že se do značné míry odehrává v přirozeném prostředí, v němž se zkoumané jevy reálně vyskytují. Z tohoto důvodu bylo pro realizování výzkumu využito prostoru kanceláře klubu a společenské místnosti, aby se účastníci cítili dobře. Takové prostředí bylo výhodné pro obě strany, jelikož jsem do terénu vstupovala v roli domorodce. To znamená, že výzkumník zkoumá skupinu, již je sám členem. (Švaříček, Šedřová, 2007) Podle Švaříčka a Šedřové (2007) je role domorodce riskantní ve smyslu nedostatečného odstupu a neschopností vidět věci jinak, což jsem si uvědomovala a snažila jsem se o sebereflexi jako výzkumníka, aby k této situaci nedošlo.

4.6 Sběr dat a jejich organizace

Data byla získána za využití kvalitativní výzkumné strategie, polostrukturovaného interview. Rozhovor probíhal s dotazovanými v soukromí, bez svědků a v klidném prostředí, aby na jeho průběh nepůsobily žádné rušivé elementy. Průběhy rozhovorů byly nahrávány na diktafon a následně byly přepsány do textové podoby v co nejpůvodnějším znění tak, aby byla zachována celková struktura rozhovorů. Následně byla data systematicky kódována a rozřazena do kategorií.

S nahráváním všichni respondenti souhlasili a byli ujištěni o anonymitě.

4.7 Analýza a interpretace získaných dat

Po realizaci rozhovorů a jejich pečlivém přepsání byla data analyzována pomocí metody otevřeného kódování, ze kterého poté byly vyvozeny kategorie (viz Tabulka 1). Z tabulky je čitelné, že kategorie jsou celkem 4 a kódů 17. Tyto kategorie spolu s kódy sytí stanovené výzkumné otázky a dávají povědomí o situaci výchovy mladého sportovce ve vybraném florbalovém klubu.

Tabulka 1 – Přehled výsledků otevřeného kódování

KATEGORIE	KÓDY
1) ASPEKTY VÝCHOVY SPORTOVCE	Role trenéra
	Výchovné cíle
	Oblasti výchovy
	Účastníci výchovy
2) METODY VÝCHOVY SPORTOVCE	Komunikace
	Nastavení pravidel
	Neevidování skóre zápasu
	Příkladem
3) SOKOLSKÝ KODEX	Význam kodexu
	Body kodexu
	Formy využití
	Princip fair play
	Týmovost
	Nedostatky kodexu
4) VZDĚLÁVÁNÍ JAKO OVLIVŇUJÍCÍ FAKTOR	Trenérské licence
	Formy vzdělávání
	Oblasti vzdělávání

(zdroj: vlastní zpracování)

4.7.1 Kategorie Aspekty výchovy sportovce

První kategorie pojmenovaná jako „**Aspekty výchovy sportovce**“ přibližuje získaná data pod kódy **role trenéra, výchovné cíle, oblasti výchovy a účastníci výchovy**. Tyto kódy podávají základní informace o charakteristických rysech výchovy sportovce z pohledu dotazovaných trenérů.

Pro výzkum bylo důležité zjistit, zda dotazovaní trenéři vnímají svoji **roli trenéra** také jako výchovného činitele, nebo se zaměřují pouze na výkonnostní stránku sportovce a na vítězství. Milé odhalení bylo, že všichni respondenti si uvědomují svoji roli trenéra také jako vychovatele a kladou velký důraz na komplexní výchovu sportovce. Etické principy pro ně mají daleko větší váhu než výsledky či vítězství.

Tento výsledek přisuzuji zejména celkovému nastavení a filozofii klubu. Jeho cílem je vychovat nejen skvělé sportovce, ale především slušné lidi. Znamou vizitkou klubu je v české florbalové soutěži fair play chování.

Někteří respondenti uváděli, že role trenéra je závislá na věku jejich svěřenců. Pokud se tedy bavíme o mladším školním věku, tak nejčastěji kromě role trenéra, který dětem předá sportovní dovednosti, jmenovali role vychovatele, učitele, kamaráda, mentora. Role přítele je podle trenéra E důležitá proto, aby svěřenci věděli, že si s ním mohou přijít kdykoli popovídat, a on jim tak mohl případně pomoci. Podstatná je však také pozice autority, které je vhodné využívat jako výchovného činitele, jak zmiňuje trenér E: *„Myslím si, že já mám velkou páku v tom, že z pozice trenéra je můžu ovlivnit a dát jim dobrý směr.“*

Trenér D dokonce hodnotí roli trenéra jako druhého rodiče, jelikož s dětmi tráví opravdu hodně času, přičemž tuto situaci srovnává s pozicí učitele, který *„má s dětmi spíše formální vztahy a nemá takovou možnost nahlédnout hlouběji do světa dítěte.“* K tomu se přidává trenér E, který z vlastní zkušenosti tvrdí, že za ním děti přijdou s problémem kolikrát spíše než za vlastními rodiči. Zároveň také trenér B přikládá důležitost roli trenéra jako výchovného činitele, jelikož se domnívá, že *„je dnešní doba taková uspěchaná, rodiče nemají tolik času s dětmi být, děti sedí u počítačů, televizi, nemají takový dozor, či navštěvují spoustu různých kroužků, a proto je možné důležité dbát na kroužcích také na výchovu dítěte a občas musíme trochu přebrat roli rodičů.“* Trenér E ovšem dodává, že by měl trenér rodiče doplňovat, ne jít proti nim.

S přibývajícím věkem svěřenců se podle trenéra A role mění. U starších dětí spíše přechází do *„role učitele a role kamaráda, musí být vyvážená tak, aby to bylo pro svěřence co nejefektivnější.“* Trenér A přiznává, že je u starších dětí těžké najít rovnováhu mezi trenérem, učitelem a kamarádem.

Trenér E hodnotí pozici trenéra jako subjektivní práci, k čemuž používá přirovnání: *„Není to něco, co naučíte opici za banány...to musí v člověku být a musí to sám v sobě rozvíjet...je to někdo, kdo vychovává budoucí generace.“*

Dalším kódem, jenž vyplynul z rozhovorů, jsou **výchovné cíle**. Již při studiu odborné literatury bylo zjištěno, že je důležité nastavit si cíle, kterých bychom chtěli při výchově dosáhnout. Od cílů se následně odvíjí zvolené metody výchovného působení. Dle výsledků rozhovorů je můžeme rozdělit buď na cíle vycházející z filozofie klubu, nebo na osobní cíle daného trenéra. Výchovný cíl klubu byl v práci již zmíněn.

Pro dotazované trenéry je výchova mladých svěřenců stěžejní. Například trenér A říká: „*I přesto, že jsem trenérem florbalu, tak podle mě je tím hlavním aspektem výchova sportovce jako takového a ta specializace je tam až v pozdějším věku.*“ Podobně situaci hodnotí trenér C, který kromě toho, že chce děti naučit základům sportu (florbalu), tak ale i ovlivnit v chování.

Nejčastěji byly jmenovány cíle udržet děti u sportu, zejména zábavnou formou, a rozvíjet u nich lásku ke sportu a pohybu, předávat jim vlastní zkušenosti, či rozvíjet jejich osobnost a ukázat jim cestu do života. Trenér D by rád své svěřence ovlivnil tak, aby byli lepší ve sportu i v chování, celkově lepší v životě a udělal z nich dobré sportovce i dobré lidi. Díky slušnému chování a celkovému nastavení týmu má trenér C stanovený obecný cíl: „*Být jako tým třeba i vzorem v chování pro ostatní družstva.*“

Trenér B by chtěl docílit toho, aby „*děti byly spokojený, odcházely šťastný z tréninků, aby byli zapojeni i rodiče, jezdili na zápasy a vytvořila se tak dobrá parta, atmosféra a nálada.*“

Trenér A poukazuje na to, že se snaží na děti působit tak, aby v nich zanechal stopu. Říká: „*Ve chvíli, kdy to ty děti vezmou za své a já už sám vidím, že to mezi sebou navzájem vyžadují, tak jsem splnil cíl toho, jak to mám nastavený.*“ Zároveň je přesvědčený o tom, že co se děti u nich naučí, co se naučí v kolektivním sportu, to si přenáší i do mimosportovního života. Z vlastních zkušeností tvrdí: „*Ve chvíli, kdy je ten sport baví a je to celé nastavené správně, tak oni tím žijou. Žijou tím doma, ve škole a pokud se jim to podá tak, že to vezmou za své, tak to vyžadují nejen na florbale, ale i mezi kamarády ve škole, mezi sourozenci.*“

Trenér E uvádí, že je jeho cílem, aby až jednou potká své svěřence v dospělosti, viděl, že se jim daří, jsou z nich slušní lidé, dobře vychovaní. Byl by rád, kdyby mu řekli, že to dělal dobře, že jim předal spoustu zkušeností a užitečných věcí nejen do sportu, ale i do života. Stanovuje si takové cíle, aby následně mohl hodnotit svoji práci tak, že díky ní se např. „*z dítěte, které se neumělo chovat, neposlouchalo, stal slušný člověk; z jedince, který měl nízké sebevědomí, je kluk, který si teď věří; nebo z člověka, kterého tým nebral mezi sebe, se postupně stal důležitý a oblíbený člen týmu.*“ Jeho primárním cílem je tedy vychovat slušného člověka a to, že bude dobrý sportovec, je cíl sekundární, za nějž bude jediné rád.

Z těchto výsledků rozhovorů je čitelné, že si jednotliví trenéři stanovují cíle při práci s dětmi mladšího školního věku, a to nejen sportovní (výkonnostní), ale především výchovné. Podle nastavených cílů do další sezóny, se odvíjí způsob práce s dětmi a oblasti výchovného působení.

Dalším kódem zvoleným pro první kategorii jsou **oblasti**, v nichž může trenér výchovně působit a ovlivnit osobnost dítěte. Podle respondentů trenér působí v mnoha oblastech a v mnohém může osobnost dítěte ovlivnit. Například trenér A se snaží působit nejen na oblast sportovní, ale také na stránku sociálně-psychologickou. Tyto oblasti se navzájem propojují a ovlivňují tréninkový proces. Trenér E uvádí, že *„záleží pouze na trenérovi, v jakých oblastech si věří a v jakých ne.“* On sám tvrdí, že se často zaměřuje na etické principy a *„jakmile se někdo nechová eticky, tak u něho nemá šanci jako hráč, i kdyby měl ruce na to být mistrem světa.“* Je pro něho důležité z dítěte vychovat jedince, který ví, co chce, umí přemýšlet, umí být slušný.

Stejný pohled má trenér D, jelikož se zaměřuje na to, aby se dítě chovalo slušně, bylo skromné, dokázalo uznat prohru a přijmout své chyby, umělo s nimi bojovat a tím se zlepšovalo, umělo pracovat v kolektivu a řešit problémy.

Konkrétní příklady jmenuje i trenér B: *„Snažím se v nich pěstovat dobré návyky, ovlivnit je ve zdravém a plnohodnotném stravování. Je pro mě důležité, aby se děti chovaly slušně, mluvily bez sprostých slov, zdravily, když přijdou na trénink a loučily se, když odchází, aby si vzájemně nenadávaly, ale naopak se podporovaly.“*

Také trenér C uvádí konkrétní příklady oblastí, v nichž se snaží na své svěřence výchovně působit. Snaží se je dovést k vzájemné spolupráci, vhodnému chování v týmu a komunikaci mezi sebou. Je pro něho důležité také posílení kamarádství a vztahů.

Většina trenérů zmínila, že vnímají sport (zejména týmový) jako preventivní prvek, kdy se hráči učí chovat v kolektivu a reagovat nejen na sportovní, ale i životní situace. Podle trenéra C *„probíhá v tréninkovém procesu i sociální interakce a sportem se tak dá vychovávat a přenášíme si to i do života. V životě člověk také prožívá porážky a musí se z toho dostat a může se z toho poučit.“* Stejný pohled má trenér E. Ten hodnotí *„týmový sport jako jeden z nejlepších pomocníků pro vytvoření etických návyků a dobrého chování dítěte.“* Trenér A říká: *„Jsem přesvědčen o tom, že sport může působit jako preventivní prvek.“*

Všichni respondenti z vlastních zkušeností uvedli, že v době, kdy byli oni sami dětmi a trénovali, tak nezaznamenali žádnou (či pouze minimální) snahu zaměřovat se na výchovnou oblast ze strany jejich trenérů. Trenér C srovnává současnou situaci a svou zkušenost s dobou, kdy jako hráč trénoval tenis: *„Nikdo mě na tréninku neučil, jak se mám chovat...tam šlo prostě jenom o hru, výkon, techniku a takový. Myslím si, že chování dětí i jejich výchova se za ty roky výrazně změnila...je to samozřejmě dané také prostředím, ve kterém teď žijeme. Myslím, že se to ve sportu ani neřešilo, dřív byl prostře trenér – trenér sportu a tečka (alespoň u nás).“* Trenér E vzpomíná na tréninky, kterých se účastnil jako hráč: *„Přišel trenér, hodil nám balónek a kluci hrajte si.“* Nepamatuje si, že by se dříve trenéři (alespoň ti, co ho vedli) zaměřovali na koncepci výchovy sportovce, na jeho mentální stránku nebo ho podněcovali k fair play. Zároveň se však obává, že *„dnešní děti mají od nás „vše na talíři“ a některé tak neumí pracovat s vlastní hlavou.“* Proto je určitě důležité u dětí podporovat samostatnost, rozvíjet iniciativu a participaci, či práci s vlastní psychikou.

Trenér E upozorňuje na to, že při výchově *„na každé dítě platí něco jiného a trenér musí poznat, kdy na dítě může zakřičet, kdy musí křičet a kdy nesmí a pomůže u něho jiná metoda.“* Na tomto příkladu je vidět, jak je důležité poznat osobnost dítěte, znát věkové zvláštnosti a přistupovat k nim individuálně, či vědět, jaké oblasti osobnosti hráče je potřeba rozvíjet.

Trenér A přikládá oblastem výchovy velkou důležitost: *„Děti se pohybují ve velké skupině, probíhá proces socializace a ve chvíli, kdy na ně budeme výchovně působit, tak oni se v tom naučí lépe chovat, orientovat a s tím půjde ruku v ruce i ta sportovní výkonnost, která bude postupem času markantnější a děti se ten sport naučí líp, protože se naučí chovat a nebude je brzdit například mentální stránka.“*

Názory trenérů jsou na tuto problematiku shodné. Celkově lze z výpovědí stanovit, že dotyční trenéři nepůsobí pouze na výkonnostní oblast sportovce, ale také například na sociální či psychickou stránku dítěte. Takový výsledek potvrzuje nejen pravdivost odpovědí na otázky typu, jaké jsou jejich role jako trenéra, ale také jaké si kladou cíle při své trenérské práci s dětmi.

Poslední kód této kategorie s názvem **účastníci výchovy** se zaměřuje na činitele, mající vliv na výchovu sportovce. Na výchovu sportovce má vliv hned několik faktorů. Jedním z nich jsou samozřejmě trenéři. Další lze jmenovat dle výsledků rozhovorů.

Trenér D si uvědomuje, že nejen jako trenér, ale i jako aktivní hráč mužského „A“ týmu může působit na své svěřence jako vzor, ze kterého by si mohli brát příklad. Na děti tak mohou působit jiní hráči, kterým by se chtěly podobat.

Při výchově dítěte působí z největší části většinou rodiče, či jiní příslušníci rodiny. Trenér E uvádí příklad, jak může být důležitá a zároveň užitečná spolupráce mezi trenérem a rodičem: *„Věřím, že rodiče od mých dětí dělají velmi dobrou práci a mají dobře vychované děti...není tomu tak však vždy. I když já budu jednou rodič, tak vím, že neudělám 100 % věci správně. Další pohled od toho trenéra je suprová věc. Pokud rodič spolupracuje s trenérem a je od něj schopný přijímat informace a dávat mu informace, tak si myslím, že to dítě potom je vychováváno ještě další entitou. Trenér společně s rodičem tak má na to dítě obrovský význam. Je to podle mě hrozně důležitý, protože ten trenér nese něco, co ty rodiče nemusí vidět.“*

Z rozhovoru s trenérem A vyplynulo, že na sebe mohou výchovně působit hráči sami. Pokud své svěřence něčemu naučíme, vypěstujeme v nich návyky a oni si to osvojí, tak to zároveň vyžadují mezi sebou navzájem. V tu chvíli *„mezi nimi nastavíme rovnováhu toho, že se mezi sebou chovají slušně, tak, jak my chceme.“*

4.7.2 Kategorie Metody výchovy sportovce

Do **obecných způsobů** výchovy sportovce toho lze zařadit mnoho. Trenéři často zmiňovali výchovné působení metodami, které jsou označeny pod kódy **komunikace**, **nastavení pravidel**, **nevidování skóre zápasu** a v neposlední řadě **působení vlastního příkladu trenéra – vzoru**.

Prvním kódem této kategorie je výchovné působení pomocí **komunikace** – trenéři využívají jak verbální, tak neverbální formy.

Trenér B říká: *„Snažím se s dětmi komunikovat, mluvit, nekritizovat je, ale vysvětlovat si, proč a jak by se měly vhodně chovat...názorně a společně si vysvětlujeme.“*

Každý trenér řeší nevhodné chování jiným způsobem. Všichni trenéři měli shodné odpovědi v tom, že komunikují s dětmi a v každém případě upozorňují na nevhodné chování. Trenér B se domnívá, že *„je důležité nedělat výjimky a nevhodné chování řešit, protože když ostatní vidí, že jsem nezakročil, tak si to budou dovolovat také.“*

Stejný pohled na to má trenér D: „*Když dítě zjistí, že mu to prochází, tak si na to zvykne a dovoluje si nevhodné chování třeba i častěji a postupně se to násobí.*“ Když k něčemu takovému dojde, tak se to nejprve snaží řešit v klidu, vysvětlí si to, jelikož si děti kolikrát ani neuvědomí, že udělali něco špatně. Pokud se to však opakuje, tak nemá problém zakročit razantnější domluvou. Vysvětluje, že práce s hlasem pro něho je někdy náročná, jelikož se tréninky odehrávají v nafukovací hale, kde nejsou podmínky příliš příznivé z důvodu špatné akustiky.

Podobně se k tématu vyjádřil trenér C, který dodává, že záleží přímo na konkrétní situaci. „*Když vidím, že se nevhodně chová hráč, který je šikovný a je pro ostatní vzorem, tak si ho k sobě přivolám a bavíme se o tom, že by se měl chovat vhodněji a měl by být správným vzorem pro skupinu, tahounem. U jiných kluků nemám problém je okřiknout. Obecně upřednostňuji si negativní věci vyříkat z očí do očí než před celým týmem, ale i to se občas stává,*“ vysvětluje.

Také trenér E upřednostňuje komunikovat přímo s dotyčným jedincem v soukromí. Zároveň podotýká: „*Pokud by se však nejednalo o něco vážného a řešení dané situace by hráče nepoškodilo, zároveň se jednalo o exemplární příklad toho, že tak se to dělat nemá, tak nemám problém to řešit před všemi, aby si z toho vzali příklad.*“ Tým se tak učí pozorováním důsledků chování druhých – na základě modelu.

Zajímavé metody využívají trenéři A a B.

Trenér B stejně jako trenér C a E komunikuje s dotyčným buď osobně, nebo se skupinou. Dále popisuje, jak řeší situace, které jsou vážnější: „*Šel jsem s dítětem za rodičem a to dítě samo řeklo, co udělalo špatně. Z vlastní zkušenosti si myslím, že je to pro to dítě takový nejhorší trest, když samo musí říct, co udělalo, než když tam jen stojí a mluví trenér. Zároveň, když nad tím přemýšlí, tak si možná opravdu uvědomí, co udělalo a polepší se spíše, než když je mu to vyčítáno.*“

Trenér A též upozorňuje spíše jen daného hráče, k čemuž doplňuje: „*Řekneme si to spolu a spíše kladu otázky, aby se dítě samo zamyslelo. Ptám se, zda si myslí, že jeho chování je v pořádku, za jakým účelem se tak chová atd.*“

Kromě toho, že trenéři řeší situace na tréninku, tak se snaží řešit i věci mimo trénink, které tréninkový proces ovlivňují. Každý dotazovaný trenér potvrdil, že se zajímá o problémy svých svěřenců v běžném životě, jelikož si uvědomují jejich vliv na trénink.

Trenér A se snaží zajímat i o jejich mimotréninkové problémy, ale přiznává: „*V tom počtu dětí, které v kolektivním sportu na trénincích jsou, tak to není úplně jednoduchý a není možné, aby trenér věděl úplně všechno. Snaha vyplývá z toho, že se zajímám o to, pokud vidím, že někdo není svým způsobem ve své kůži nebo není zapojený do tréninku, tak se ptám, co se děje.*“

Trenér D též připouští, že v počtu dětí, které na trénink chodí, to není zcela ideální. Nejde to tak ve velkém rozsahu, jak by si představoval, což by chtěl zlepšit. Každopádně před začátkem tréninků se děti ptá „*jak bylo ve škole, jak se mají, co dělají, když jsou doma.*“ Kontakt s nimi udržuje i v období karantény, kdy nejsou tréninky možné, a setkávají se v online prostředí.

Také trenér C si uvědomuje, že běžné problémy ovlivňují výkon sportovce. Z těchto důvodů se děti ptá: „*Co škola, co holky, jak je baví distanční výuka ve škole.*“

Trenéři uváděli například situace, kdy řešili rozvod rodičů nebo šikanu ve škole.

Kromě komunikace využívají trenéři **metodu pravidel**. Nastavení pravidel týmu je součástí filozofie celého klubu. Někteří využívají vytyčení hranic více, jiní méně. Trenér C, říká o pravidlech: „*Každý kolektiv by podle mě měl mít nastavená pravidla. Jakmile je nemají, tak je to špatný...jsou to principy i do života. Například studenti, kteří jsou ve studentském bytě se spolubydlicími, mají také nějaká pravidla, aby to fungovalo.*“

Z mé zkušenosti se též přikláním k nastavení hranic ve skupině. Obě strany (trenér, hráči) potom vědí, co mohou od sebe navzájem očekávat a mohou se podle toho chovat. Pravidla se odvíjejí od daných cílů.

Také trenér E má se svými hráči nastavená pravidla: „*Děti poznají, když je vše v pořádku, že jsem kamarád a že se vše děje tak, jak má a ve chvíli, kdy je nějaký problém, vidím, že chování dítěte je za hranicí, které máme přesně vytyčené a oni je znají, tak na mně poznají, že je něco špatně.*“ Trenér E dodává, že je důležité nastavovat pravidla společně s dětmi, aby je přijaly a řekly svůj názor, s čímž souhlasím.

Stejným způsobem pracuje se svými hráči i trenér C: „*Máme pravidla, na jejichž tvorbě se podílejí děti, a povedlo se nám to hezky zpracovat.*“ Při rozhovoru si trenér C vzpomněl například na pravidla: „*nepoužívat při tréninku a turnajích mobilní zařízení; nemluvit sprostě; když mluví trenér, tak nemluví hráči, ale každý má možnost se slušně zeptat a říct svůj názor; hráči zdraví jiné hráče, trenéry i rodiče z jiných kategorií; všichni (trenéři i hráči) jsou zodpovědní za to, jak probíhá trénink a chtějí si ho užít.*“

Pravidla si lze nastavovat s celou skupinou, ale i s jedinci. Trenér A má domluvená pravidla s týmem i konkrétně s hráčem, který má diagnostikovanou poruchu ADHD. Trenér A říká: „*Chlapec vybočuje z řady ostatních dětí a dost často na úkor toho, že ty ostatní mají pocit, že je ho všude plno a že jim třeba ubližuje. Tak jsme si spolu sedli, nastavili si pravidla a on teď ví, co od nás má očekávat, popř. jaké bude mít jeho chování důsledky...ví o tom i jeho matka. Odstupem času jsme o tom mluvili, jestli se mu dařilo, nedařilo, jak jsem spokojený. Myslím si, že to docela dobře funguje. Máme daný znamení, podle kterého on pozná, že má brzdit. Chceme ale, aby si on sám uvědomil, že překročil hranice a snažil se to změnit.*“

Díky takto nastaveným pravidlům může skupina lépe fungovat. Dle výsledků rozhovorů mají především zmiňovaní trenéři s touto metodou dobré zkušenosti.

Zajímavé názory měli trenéři na **evidování či neevidování skóre zápasu**. Čtyři z pěti trenérů byli pro neevidování skóre zápasu. Je důležité zmínit, že v dětských kategoriích se do kategorie mladších žáků výsledky zápasů v českém florbalu nepočítají a nevede se dlouhodobá evidence, aby se děti nesoustředily pouze na výsledek, ale na samotnou hru a prožitek z ní.

Trenér A má na evidování skóre zápasu jednoznačný pohled – neevidovat. Myslí si, že „*evidování skóre zápasu ovlivňuje chování trenérů, rodičů i dětí nevhodným způsobem.*“ Stejný názor má trenér B, podle kterého není počítání výsledků především u mladších kategorií vůbec důležité. Zmiňuje: „*Naopak to kolikrát vede k jakési nezdravé rivalitě mezi dětmi, ostatními týmy...vítězství beru spíše jako odměnu. Upřednostňuji týmovost, vzájemné povzbuzení, než aby na sebe křičeli, že ten nebo jiný to kazí, vyčítali si špatné nahrání či bránění.*“

Trenér C těž nesouhlasí s evidováním skóre zápasu a doplňuje: „*Hráči si to kolikrát sami počítají, což není vůbec nic špatného...ten sport se taky dělá, aby něčeho dosáhli a takhle jim to stačí si myslím...není nutné nějaké zobrazování výsledků na tabuli.*“

Shodný pohled na to má i trenér D, přičemž uvádí i svoji zkušenost: „*Důležité je, aby děti hrály, aby je to bavilo. Evidování skóre zápasu podle mě není dobrý a je lepší nechat děti hrát v klidu. Když jsem byl malý já, tak se skóre zápasů evidovalo a vznikaly situace, kdy se děti nechovaly moc dobře (př. vzájemně si nadávaly při prohrávání) a rychle vyhořely...zvykly si hodně rychle hrát jen na výsledek. Kvůli tomu mě přestal florbal na chvíli bavit.*“

Podle mě závisí také na osobnosti účastníků, zda dokážou přijmout prohru, poučit se z ní, vzít si z toho něco pozitivního, nebo zda je to pouze „semele“ a zabrzdí.

Trenér E má k této problematice na rozdíl od svých kolegů odlišný názor. Myslí si: *„Evidování skóre zápasu je zrušený ne kvůli dětem, ale kvůli rodičům a trenérům, kteří to na těch turnajích nezvládají. Děti potom nevědí, co je to výhra, chybí mi u nich pak ta touha vyhrávat, chybí mi emoce.“* Myslí si, že by bylo dobré, kdyby si ke každému hřišti na turnaji sedl jeden člověk, který by skóre počítal čárkováním gólů a na konci zápasu řekl výsledek. Chápe, že pokud jeden tým prohrává každý zápas, tak je to pro něj demotivující. Takovou situaci však přisuzuje špatnému nastavení koncepce celé soutěže ze strany Českého florbalu.

Uvědomuje si, že *„jsou děti, které chtějí vyhrávat a jsou také děti, které chtějí vyhrávat za každou cenu a „jdou i přes mrtvoly“...tam se to musí už korigovat, aby to dítě ctilo fair play a etické zásady slušného chování, aby umělo snášet prohru a nemělo to na jeho psychiku velký vliv, protože jsou děti, které se hroučí z toho, že prohrály.“*

Tímto se samozřejmě děti mohou naučit pracovat s neúspěchem, který zažijí nejen ve sportu, ale i v životě.

Domnívám se, že úplné vypuštění nesledování výsledků také není vhodné. Děti dělají sport ze spousty důvodů. Jedním z nich je získat pocit výhry. Jen by to nemělo být alfou a omegou práce trenéra. Myslím si, že je dobré směřovat pozornost od počítání vítězství spíše ke způsobu pozorování, jak by se mohl jedinec zlepšit. Upřednostňuji počítání výsledku spíše sám pro sebe před klasickým zobrazováním skóre na výsledkové tabuli. Dnes se zaměřujeme více na průběh zápasu, než na jeho výsledek. Děti si to často počítají samy a vítězství je tak pro ně jakousi odměnou. Zažití úspěchu je důležité a může být poskytnuto samotným trenérem (př. jeho pochvalou). Pokud se jim v zápase nedaří, tak to samy poznají a nepotřebují k tomu vědět výsledek. Souhlasím tak s názory většiny dotazovaných trenérů, kteří byli pro neevidování skóre zápasu. Je v rukou trenérů, jakým způsobem to pojmu.

Jedno z hesel klubu zní: *„Chceme vyhrát, ale ne za každou cenu!“*

Vedle výše zmíněných metod respondenti často uváděli, že se snaží výchovně působit na své svěřence **vlastním vzorem**, či **konkrétními příklady**. Jako názorné ukázky trenér B zmiňoval pozorování a analýzu situací při turnajích, kdy sledovali

chování jiných hráčů a družstev. Vysvětluje následovně: „Říkáme si, jaké chování nebylo vhodné a proč. Společně si vysvětlujeme, jaké by bylo správné řešení, každý má možnost vyslovit svůj názor, jak by se sám zachoval.“

Kromě konkrétních situací lze podle trenéra C využít příkladu chování hráčů „A“ týmu. Podle jeho slov jsou často někteří z nich vzory malých dětí. Trenér C říká svým svěřencům: „Podívejte se na chlapy, vezměte si z nich příklad, jak makají, jak se férově chovají.“

Těmito vzory nemusí být pouze hráči „A“ týmu, ale mohou jimi být i samotní trenéři, jak říká trenér A: „Speciálně u malých dětí je pro ně trenér často vzorem, kterého nekriticky přijímají...je hlavní to, že jak chce trenér, aby se chovali hráči, tak se musí chovat především on sám.“ Trenér C k tomu používá přísloví: „Trenér by neměl kázat vodu a pít víno...to, co chci po svých svěřencích, to samozřejmě já sám musím dělat a nemohu porušit. Pokud je trenér rozumný, tak ví, že pro to dítě může být vzorem a podle toho se tak má chovat a využít toho výchovného působení. Já to beru jako příležitost na ně působit, ovlivnit je a vychovávat“

Stejně tak si trenér B uvědomuje, že si z něho děti mohou brát příklad: „Oni nás pozorují během tréninku i mimo něj, všímají si, jak se chováme, co děláme, co pijeme, co jíme, co říkáme a jak reagujeme. Někteří se podle nás snaží chovat a myslím si, že jak na tréninku, tak i mimo něj.“

Všichni trenéři si uvědomují, že na děti působí, mohou si z nich brát příklad, nebo se dokonce s nimi identifikují.

Kromě výše popsaných způsobů trenéři zmiňovali Sokolský kodex, který využívají při výchově sportovce. Jedná se o prostředek, návod či pomůcku k ovlivnění chování hráčů, trenérů, ale i rodičů (více viz kapitola 3.5 a Příloha B).

4.7.3 Kategorie Sokolský kodex

Třetí kategorii nazvanou „Sokolský kodex“ tvoří šest kódů, a to **význam kodexu, formy využití, body kodexu, princip fair play, týmovost, nedostatky kodexu.**

Jelikož je Sokolský kodex součástí filozofie klubu, tak jsem předpokládala, že ho všichni trenéři budou znát. Má očekávání se potvrdila.

Při rozhovorech bylo z konverzace cítit, že mají respondenti kladný vztah k Sokolskému kodexu. S tím souvisí pozitivní hodnocení od všech respondentů. Zmiňovali, že ho vnímají jako velice užitečnou pomůcku k výchově sportovce. S celkovou strukturou kodexu jsou dotazovaní trenéři spokojeni.

Prvním kódem této kategorie je **význam kodexu**, jak ho vnímají jednotliví trenéři. Trenér A vnímá Sokolský kodex jako „něco, co nás odlišuje od ostatních sportovních klubů a oddílů. Klademe na to velký důraz a myslím si, že je to základ výchovy sportovce a práce s dětmi hlavně v mladším školním věku, kdy je to nějaká cesta, návod k tomu, jakým způsobem předávat hodnoty, které jsou v kodexu zahrnuty.“

Trenér B s kodexem pracuje již od jeho vzniku, protože si myslí, že je to „dobrý způsob, jak prohloubit etickou stránku dětí, ovlivnit jejich chování a spojit to i s rodiči a zároveň podporovat klubismus, což je také důležité. Je to super nástroj, který podporuje výchovu dětí a učí je slušnému chování, sportovnímu chování.“

Trenér C hodnotí kodex „jako perfektní věc. Mám pozitivní zpětné reakce nejen od rodičů hráčů, ale i od generálního manažera klubu, který jedná s obchodními partnery, kterým se hrozně líbí náš přístup k práci s dětmi. Líbí se jim, že to není jenom o sportu a výsledcích, ale že pomocí sportu, florbalu, chceme vychovávat děti k správnému přístupu v životě.“

Jinak nevidí Sokolský kodex ani trenér D, který říká: „Je to skvělý prostředek k tomu, jak dávat dětem mantinely a smysl toho, jak bychom se jako klub chtěli prezentovat. Děti, rodiče a trenéři, tedy všichni vědí, jak by se měli chovat.“

Trenér E chápe kodex jako „něco, co má v podstatě dětem ucelit myšlenky... má to být nějaká pomoc, návod tomu dítěti a trochu takový „svatý grál – Bible“ pro děti.“

Podle trenéra A je to hlavně o tom „jak předávat dětem naše myšlenky a zároveň zjistit, co si o tom myslí oni. Ve chvíli, kdy se dá dětem prostor pro to vyjádřit, co si pod tím myslí, tak potom oni samy si to dovysvětlí.“

Sokolský kodex má mnoho **forem využití** a každý rok se s ním pracuje jinak. Trenér B si myslí, že „je to fajn, když se to takhle obměňuje, jsou nové nápady, jak to uchopit a děti tak nedělají každý rok to samé.“

Jelikož má Sokolský kodex osm témat a sezóna trvá od září do června, tak se jednomu z bodů kodexu věnují dětské a mládežnické kategorie přibližně v průběhu jednoho měsíce. Trenéři a hráči s ním pracují na trénincích, turnajích, ale i mimo tréninky.

Většinou se trenérům dává obecnější podnět, nápad, kterým by daný bod mohli podpořit. Trenér B popisuje, jakým způsobem se Sokolským kodexem pracovali: „*Tvořili jsme leporela, dělali jsme různé koláže, psali texty, hesla, motta, nápady a připomínky dětí. Další rok jsme vytvářeli plakáty, na kterých byly různé poznámky a fotky hráče „A“ týmu vystihujícího konkrétní bod. Následně jsme si je vyvěsili v šatnách, aby měl každý možnost si to připomenout.*“ To je dle mého názoru hezký příklad toho, jak se dá využít osobnosti hráče „A“ týmu jako vzoru dětí. S tím souvisí i skutečnost, že trenéři společně se svými svěřenci navštěvují mužské zápasy a po jeho ukončení komentují nejen hru, ale i chování hráčů na hřišti.

Trenér A pracuje se svými svěřenci formou diskuse, fotokoláží, ale i například formou tvorby videí, které děti zajímají především pro práci s digitálními technologiemi. S videozáznamy pracovali také trenér C a trenér E, kdy např. k bodu „Fair play“ natáčeli krátké scénky s ukázkami sportovního versus nesportovního chování.

Kromě výše zmíněných forem volí trenér C i skupinové práce nebo domácí úkoly. Aktivity na doma zadával i trenér B. Děti měly poslat na email nebo přinést vytištěné fotografie na dané téma (př. k bodu „Zdraví“ jedli vhodné jídlo a u toho se vyfotili). Tím pádem jsou do celé filozofie zapojeni i rodiče a je dobré, když nastavený systém podporují i z jejich strany.

Trenér C dodává: „*Nechceme jim kodex diktovat, říkat co je dobře a co není, ale spíš, ať nad tím přemýšlí.*“

Dalším kódem této kategorie jsou **body kodexu**. Již výše bylo zmíněno, že se kodex skládá z osmi bodů – „Jsme Sokoli“ „Pokora“ „Fair play“ „Odhodlání“ „Zábava“ „Týmovost“ „Zdraví“ „Škola a vzdělání“. Z rozhovorů vyplynulo, že jsou všichni trenéři se strukturou kodexu spokojeni. Někteří uváděli pouze návrhy, jak jeho obsah vylepšit. Trenér A by pozměnil bod „Pokora“, který je podle jeho slov „*výborný, ale pro malé děti těžko uchopitelný...je to pro ně příliš abstraktní pojem.*“ Z tohoto důvodu zvažoval, zda by nebylo dobré rozdělit body kodexu pro hráče mladších a starších kategorií. Trenérovi E v kodexu chybí bod, který by děti podněcoval k většímu zamyšlení a kritickému myšlení. Jeho názor respektuji, ale osobně si myslím, že pokud se pojmu body kodexu takovou formou, kterou děti podněcujeme k přemýšlení, vyhodnocování témat, co je dobře nebo špatně a vedeme je k diskusi, tak u nich můžeme právě tuto stránku rozvíjet a není potřeba k tomu tvořit konkrétní bod kodexu.

Podle trenérů jsou u hráčů nejoblíbenějšími body kodexu „Jsme Sokoli“ „Zdraví“ „Fair play“ „Týmovost“ a „Zábava“.

Bod „Jsme Sokoli“ podle trenéra A děti baví, protože „*tam oni se vlastně s tím dokážou ztotožnit a ukázat, kam vlastně patří. Vnímají, že patří do nějaké skupiny.*“ Stejně tento bod hodnotí trenér C: „*Děti baví, mají hrdost na to, že jsou součástí nějaké skupiny.*“ K bodu „Zdraví“ trenéři většinou vymýšlí speciální akce – využívají společného ochutnávání jídel, jak by mělo vypadat zdravé stravování. Děti tak zjišťují, že i při vánočních besídkách se dá udělat zdravější verze cukroví.

Bod „Fair play“ se podle názorů trenérů daří nejlépe zpracovat. Je to bod jednoduchý k vysvětlení i k realizování aktivit. Hráči na toto téma například natáčeli krátká videa.

Bod „Zábava“ je u dětí oblíbený, protože jak říká trenér D: „*Někdy si ze sebe udělají srandu i trenéři.*“ Myslím si, že trenér by měl organizovat trénink tak, aby děti rozvíjel a zároveň bavil, aby u sportu zůstaly.

Při rozhovorech trenéři jmenovali body, které jsou zejména u menších dětí nejdůležitější rozvíjet. Nejvíce se opakovaly body „Škola a vzdělání“ „Fair play“ a „Týmovost“. Je důležité, aby děti věděly, že i když hrají sport, tak škola by pro ně měla být prioritou. Bod „Fair play“ je podle trenéra C základem každého sportu, který se může přenést i do života. Trenér D shledává tento bod jako extrémně důležitý. Týmovost je důležitá zejména pro rozvoj spolupráce, komunikace, pozitivní atmosféry v týmu. Trenér A na základě svých zkušeností zmiňuje: „*Je potřeba brát ohled na individuální vývoj dítěte, kdy některé děti do věku přibližně 9/10 let nejsou schopné pobírat pojem týmovost a spolupráce. Není to špatně, ale je důležité o tom mluvit.*“

To by byl podle dotazovaných trenérů základ bodů pro mladší kategorie.

Body „Fair play“ a „Týmovost“ jsou podle výsledků rozhovorů nejen oblíbenými tématy dětí, ale zároveň i těmi nejdůležitějšími z pohledu trenérů.

Ze studie odborných pramenů vyplynulo, že **princip fair play** lze využít jako vhodný výchovný prostředek. Také dotazovaní trenéři ho dle výsledků rozhovorů vnímají jako velice důležitý prvek výchovy sportovce.

Každý dotazovaný trenér potvrdil, že chování v duchu fair play je pro něho důležitější než vítězství získané evidentním nesportovním chováním. Trenér E sdělil: „*Pokud děti vyhraji nějaké mistrovství republiky a vyhraji ho evidentním nefair play (přičemž fair play je subjektivní – tzn. co může přijít fair play mně, tak nemusí přijít*

někomu jinému), tak to pro mě není vítězství...hráčům to vysvětlím a budu si stát za tím, abychom hráli v duchu fair play.“ Podle trenéra A musí vycházet princip fair play od dospělých k dětem. Z vlastní zkušenosti říká: „Já jako trenér se snažím chovat fair. To znamená, že když jim něco slíbím, tak to dodržím a to samé očekávám od nich.“ Dále popisuje, že o fair play chování si s dětmi povídají a zároveň se snaží učit ze zkušeností: „Říkáme si, jak se chceme chovat na turnajích...že si nebudeme nadávat, nebudeme na sebe naštvaný, když si špatně přihrájeme, nebo dostaneme gól. Ale ve chvíli, kdy o tom budeme jenom mluvit, tak ty děti si to tolik neosvojí, takže další formou je zkušenost, kdy si to ukážeme přímo v praxi.“

Podle trenéra A je „nejlepší, když děti sledují v televizi, nebo přímo na hřišti v hledišti, zápasy dospělých hráčů, jak se tam někdo přiznal, odvolal vyloučení, omluvil se jinému hráči, pogratuloval mu k vítězství atd. A berou si z nich příklad.“

Trenér E hodnotí princip fair play následovně: „V principu fair play je vlastně schovaná celá filozofie toho, jak by se to dítě mělo chovat, a to jak ve sportu, tak v životě.“

Dalším tématem, jež se týká fair play, je sportovní či nesportovní chování jiných týmů, trenérů a dalších sportovních odvětví. Trenéři v rozhovorech popisovali své pohledy a názory na sportovní scénu v souvislosti s principem fair play. Respondenti srovnávali vztah k fair play u jiných trenérů a odlišných sportů. Florbal hodnotili jako sport, který má blízký vztah k fair play a hráči se podle něho často snaží jednat. Trenér C říká: „Jsou týmy a trenéři, kteří fair play neakcentují tolik jako my v klubu. Celkově si však myslím, že z těch kolektivních sportů je na tom florbal velice dobře.“ Trenér A vnímá velký rozdíl mezi florbalem a ostatními sporty ve vztahu k fair play. „V tomhle je florbal o velký kus napřed například před fotbalem, tam to není zakořeněný tolik jako ve florbale, kde se trenéři snaží tímto způsobem chovat.“ Florbal s fotbalem srovnává také trenér C „...kdy ten princip fair play nefunguje v tom smyslu, že simulují fauly.“

Trenér E pozitivně hodnotí situaci celkového nastavení klubu, kdy trenéři ctí fair play a nejde jim pouze o výsledky. Zároveň upozorňuje na vlastní zkušenost, že se stále ještě setkává s trenéry jiných týmů, kteří se principem fair play zdaleka neřídí a vyžadují po hráčích vítězství za každou cenu. Podobný pohled má na tuto problematiku trenér D, přičemž shledává rozdíl mezi trenéry mladšími a staršími. Podle jeho názoru trenéři mladší či nově příchozí více ctí princip fair play než trenéři starší, kteří se spíše ohlíží na výsledky a vítězství.

Předposledním kódem kategorie Sokolský kodex je **týmovost**. Již výše bylo zmíněno, že bod „Týmovost“ vnímají trenéři jako jeden z nejdůležitějších bodů kodexu. V rámci tohoto bodu lze u dětí rozvíjet spolupráci, upevňovat vzájemné vztahy a vytvořit týmového ducha. Trenér B se snaží ve svém týmu podpořit týmovost nejen teambuildingovými aktivitami v rámci tréninku, ale i společnými akcemi mimo trénink. Trenér C popisuje: „*Jezdíme na zápasy jako velká skupina... chceme, aby jeli všichni jedním autobusem a navzájem si spolu povídali i mimo trénink a zápas.*“ Trenér D uvádí, že jako klub organizují různá soustředění a kempy.

Aktivity, v nichž hráči testují své sociální role, volí trenér E: „*Jako trenér potřebuji znát sociální role každého hráče. Potřebuji vědět, jak se každý krystalizuje a jakou pozici ve skupině má. Ke každému pak mohu přistupovat individuálně a mohu podle toho s celou skupinou pracovat.*“

Při rozhovorech byla zmíněna jedna velmi zajímavá metoda podporující týmovost. Trenéra A realizuje s hráči „tréninky naruby“, které vysvětluje následovně: „*Jsou to tréninky, které děláme jednou za čas. Jejich princip je v tom, že průběh tréninku mají na starost děti. Většinou tréninky řídí 5-6 dětí a společně se mezi sebou musí domluvit a naplánovat program tréninkového procesu. Ostatní se učí je vnímat, učí se spolupráci mezi sebou, komunikaci a získávají respekt jak mezi sebou navzájem, tak i k trenérům, protože zjišťují, že to není nic lehkého.*“

Z rozhovorů vyplynuly **nedostatky kodexu**, které se týkají především jeho využití a celkového pojetí. Právě na některé z nich upozornil trenér E: „*Všiml jsem si, že první roky to děti opravdu bavilo a viděl jsem od nich zájem o to... opravdu to fungovalo, trenéři měli nápaditost, vymýšleli různé aktivity. Ale třeba poslední rok jsem vnímal, že ty děti to spíše otravuje a já sám už jsem neměl nové nápady, jak ten bod kodexu uchopit, jak ho udělat zajímavý a osvěžit ho. Snažím se být kreativní, ale už jsem nedokázal udělat to tak, aby je to bavilo. Děti chtějí trénovat a jakmile se dozví, že se jde dělat kodex místo trénování, tak jsou naštvaní a já bych byl taky v jejich věku. Ta aktivita, která by se dělala, by musela být tak „vybombená“ a dokonalá, že to dítě ihned zaujme a za každou cenu to bude chtít dělat, tím si to zapamatuje a pokaždé se mu to vybaví.*“

Myslí si, že marketing kodexu není tak dobrý, aby děti přitáhl. Sokolský kodex v klubu funguje již pátou sezónu a možná hráče přestal zajímat tak, jak je zaujal první roky. Proto jsme si řekli, že by bylo určitě potřeba volit interaktivní a dětem blízké aktivity. Stejně tak zmiňuje trenér D: „*Je důležité to pro ně udělat interaktivní, ozvláštnit*

to něčím, aby to nebylo pořád stejné.“ Někteří trenéři mají velice zajímavé metody, jiným však možná schází inspirace a nedokážou hráče plně zaujmout.

Trenér E si myslí: *„Máme kodex, který je skvělý a může být super nástroj, ale neumíme ho použít dostatečně efektivně, což je obrovská škoda.“*

Z těchto důvodů si myslím, že by bylo dobré pořádat společné schůzky trenérů přímo k tématu Sokolský kodex. Rozebraly by se jednotlivé body a k nim by se naplánovaly aktivity. Trenéři by na plánování nebyli sami a zároveň by si navzájem předali zkušenosti a nápady.

4.7.4 Kategorie Vzdělávání jako ovlivňující faktor

Poslední kategorií je **„Vzdělávání jako ovlivňující faktor“** při volbě způsobů výchovy sportovce. Tuto kategorii tvoří tři kódy, a to **trenéřské licence, formy vzdělávání a oblasti vzdělávání**.

Všichni dotazovaní trenéři mají získané **trenéřské licence**. Licence jsou platné vždy na jednu soutěžní sezónu do 30. června dané sezóny. V rámci prodloužení licencí musí trenéři získat určitý počet kreditů příslušný konkrétní licenci (licence A, B, C, D). Kredity lze získat za účast na seminářích, které organizuje Český florbal. V momentální době jsou realizovány webináře. Trenér B říká: *„Webináře hodnotím kladně, nemusíme tak na semináře dojíždět několik kilometrů a myslím si, že je i větší účast. Je tu ale nevýhoda neosobního kontaktu.“* Trenér D upozorňuje na nedostatečné věnování se tématu výchovy sportovce v rámci nižších licencí, na jejichž školeních jsou probírány spíše obecné informace o florbalové scéně a výchovné a psychické stránce není věnován dostatečný čas. Začínajícím trenérům tak mohou tyto oblasti chybět. Také trenérovi E podobná témata schází, proto navíc volí spíše vlastní **formy vzdělávání**. Mezi zdroje čerpání informací řadí články, knihy či zkušenosti jiných trenérů. Trenér A nezapomíná na zdroje z internetu, kde je spousta informací, v nichž hledá zejména ty odborné. Trenér B taktéž čerpá z již jmenovaných zdrojů a navíc zmiňuje účast na společných školeních klubu. Klub zajišťuje několik seminářů a školení v průběhu celé sezóny, a to jak pro trenéry, tak pro rodiče. Trenéři se tak dle vlastního uvážení mohou vzdělávat v různých **oblastech**. Trenér B říká: *„Znám semináře, které nejsou zaměřené jen na tu sportovní stránku, ale i na tu výchovnou, pedagogickou, psychologickou.“* Trenér E se ve velké míře věnuje tématům mentální stránky. Podle jeho názoru hraje mentalita sportovce významnou roli. Oblasti vzdělávání dělí do dvou rovin: *„Jedna je ta psychologická a druhá je ta výkonnostní stránka.“* Stejně tak trenér C nahlíží do oblastí herních

i psychologických. Podle trenéra A je „*pro práci trenéra důležité celoživotní vzdělávání, bez toho by to nešlo.*“ Také trenéra C říká: „*Je to potřeba, jinak člověk ustrne a nikam se neposouvá.*“ Trenéři mohou volit metody výchovy jak podle svých zkušeností, tak i na základě získaných vědomostí v určeném směru (licence) nebo dle vlastního zájmu.

4.8 Formulace závěrů výzkumné zprávy

Myslím si, že volba rozhovoru jako výzkumného nástroje byla zvolena správně, jelikož poskytla možnost získat informace, které by kvantitativní metoda nezjistila.

Prvotní předpoklad, se kterým bylo vstoupeno do terénu, byl správný. Všichni dotazovaní trenéři potvrdili, že pro ně vítězství a samotné výkony hráčů nejsou nejdůležitějším a jediným cílem jejich práce. Zaměřují se na komplexní výchovu sportovce a uvědomují si svoji roli trenéra také jako výchovného činitele. Většina trenérů při rozhovorech přiznala, že pro ně mají etické principy dokonce daleko větší váhu než vítězství. V jednom z rozhovorů bylo zmíněno, že se výchova sportovce odvíjí od věkové kategorie. Pro kategorie mladší (předškolní, mladší školní a starší školní věk) by měla být komplexní výchova sportovce s těžší. Zatímco u starších kategorií roste více důraz na výkon. Důležité je také zmínit názor vyslovený většinou respondentů. Ti vnímají sport, tedy především sport týmový, jako vhodný preventivní prvek před nežádoucím chováním. Zároveň jeden z trenérů (trenér A) uvedl, že je přesvědčen o přenesení zkušeností hráče ze sportovního prostředí do mimosportovního života.

Celkově jsou tato zjištění odpovědí na **první dílčí výzkumnou otázku**: Jak velký důraz kladou trenéři na výchovu sportovce? Velkému důrazu na výchovu sportovce ostatně nasvědčují nastavené výchovné cíle trenérů (viz kapitola Aspekty výchovy sportovce, s. 41). V rámci těchto cílů působí trenéři na své svěřence různými způsoby.

Druhá dílčí výzkumná otázka se ptá: Jaké metody výchovy sportovce trenéři využívají? Tato dílčí výzkumná otázka byla nasycena kategorií „Metody výchovy sportovce“. Nejčastěji se opakovala metoda komunikace (verbální i neverbální formou), s tím související nastavení pravidel, ale především působení na své svěřence vlastním vzorem nebo příkladem chování jiných subjektů (hráčů „A“ týmu, ostatních družstev, poučení z chyb svých nebo spoluhráčů). Velice zajímavou metodu využívá trenér A, kdy jsou děti pověřeny rolí a zkouší si vést trénink. Tím rozvíjejí spolupráci a komunikaci mezi sebou, poznávají, co obnáší zodpovědnost, získávají zajímavou zkušenost a nacvičují nové role. Výrazný vliv na chování hráčů přikládají trenéři zapisování výsledků zápasů. Čtyři z pěti trenérů se přiklání k stávajícímu nevidování skóre zápasu.

Trenér, který je pro evidování, postrádá u dnešních dětí touhu po výhře, proto by výsledky zapisoval za dosažením motivace hráčů k výkonům. Myslím si, že by mělo být v režii trenéra motivovat své svěřence ke skvělým výkonům i bez zobrazení skóre na výsledkové tabuli. Toho lze podle mého názoru docílit zaměřením se na celkovou hru a chování hráčů, povzbuzením, pochvalou, týmovostí.

Další metodou využívanou při výchovném působení je práce se Sokolským kodexem. K tomu se pojí **třetí dílčí výzkumná otázka**: Jakou formou využívají trenéři Sokolský kodex? Tuto otázku naplňuje kategorie „Sokolský kodex“, která přibližuje nejen konkrétní formy využití kodexu. Sokolský kodex je důležitou součástí celého klubu. Podle výsledků rozhovorů k němu mají trenéři velice kladný vztah a hodnotí ho jako skvělou pomůcku při výchově sportovce. Jeden z trenérů (trenér E) přirovnává kodex k „svatému grálu“ či jakési „Bibli“ pro všechny členy klubu (hráče, trenéry i rodiče). Důležitým principem kodexu je předat členům hodnoty a myšlenky celkového nastavení klubu. K tomuto předání využívají trenéři práci s jednotlivými body kodexu. Každý trenér má možnost body pojmout svým stylem. V předešlých letech tvořili s hráči například leporela, koláže, plakáty a posledně i videa. Kodexem lze u hráčů podpořit princip fair play nebo týmovost.

Na **poslední dílčí výzkumnou otázku** (Jak získané vědomosti a znalosti ovlivňují trenéry v působení na své svěřence?) odpovídá kategorie „Vzdělávání jako ovlivňující faktor“. Bylo zjištěno, že při školení trenérů u nejzákladnější licence není dostatečně přihlíženo k oblasti výchovy sportovce. Trenéři se neseťkali s tím, že by byli školeni v oblasti pedagogické či psychologické. Taková témata jsou rozebírána až ve vyšších licencích. U začínajícího trenéra, který nemá zkušenosti s touto problematikou, se tak může stát, že si nebude vědět rady s výchovou sportovce, či se primárně zaměří pouze na jeho výkon a výsledky. Proto si myslím, že by bylo dobré se na školeních alespoň zčásti věnovat komplexní výchově sportovce, zejména v mladším školním věku, kdy je pedagogické ovlivňování žádoucí. Podle dotazovaných trenérů je totiž orientace na výchovu hráče důležitá. Z vlastních zkušeností uvedli, že se na hráčích podepisují situace i mimo sport a je dobré vědět, jak na to reagovat a pracovat s tím. Každé nevhodné chování na hřišti i při tréninku by mělo být nežádoucí, pokud chceme sportem vychovávat. Trenéři zmiňovali, že raději volí formu sebevzdělávání, kdy si mohou vybrat oblasti, které je zajímají a chtějí se na ně soustředit. Často však zmiňovali webináře, organizované Českým florballem, mezi nimiž se v aktuální době řeší i témata komplexní výchovy sportovce. Trenéry tak při výběru metod výchovy sportovce ovlivňují především

volby témat sebevzdělávání. Opakovalo se například téma mentální stránky, která se podílí na chování hráče.

Zajímavé zjištění bylo, že trenéři vnímají výchovu sportovce různě z hlediska sportovních odvětví. Jako příklad srovnávali chování hráčů a trenérů ve sportovní scéně florbal versus fotbal. Proto si myslím, že by pro další zkoumání bylo přínosné porovnání pohledů trenérů z odlišných sportovních prostředí.

Na základě získaných výsledků rozhovorů bych si dovolila stručně doplnit doporučení pro praxi, která byla zmíněna již při analýze a interpretaci dat. Doporučení vychází ze zjištěných nedostatků v oblasti Sokolského kodexu. Jeden z trenérů upozorňoval na malé zaujetí hráčů pro práci se Sokolským kodexem. Dle jeho slov mu již dochází nápady, jak kodex pojmu, aby děti motivoval a splnil tak jeho účel. Myslím si, že by této situaci pomohly schůzky trenérů uspořádané přímo k tématu Sokolského kodexu. Trenéři by se vzájemně inspirovali a vymysleli atraktivní, smysluplné aktivity, naplňující jednotlivé body. Domnívám se, že by nebylo od věci zeptat se na názory a nápady pojetí kodexu samotných dětí. Jejich participace by se tak zároveň mohla stát jejich motivací pro činnosti s kodexem. První schůzka by se konala před sezónou. V průběhu sezóny doporučuji udělat zpětnou vazbu od trenérů, dětí i rodičů a na konci sezóny celkové zhodnocení.

Celkově si myslím, že klub, ve kterém proběhlo empirické šetření, se věnuje nejen výkonnostní stránce, ale také výchovnému působení a je tak na správné cestě. Věřím, že po přihlédnutí k výše stanoveným doporučením by se úroveň klubu v daném tématu ještě zvýšila. V porovnání s teoretickými východisky a výsledky rozhovorů lze stanovit, že si trenéři uvědomují svoji roli trenéra také jako roli vychovatele, jak ostatně naznačuje i teoretická kapitola 3.3 Role trenéra při výchově sportovce (s. 29); stanovují si výchovné cíle, na jejichž základě volí jim přiměřený způsob výchovy; jmenované metody v teoretické části (viz s. 29) se z větší části shodují s metodami dotazovaných trenérů.

Na základě závěrů obsažených v této kapitole a nasycení výzkumných otázek se domnívám, že hlavní cíl výzkumu v rámci bakalářské práce, kterým bylo zjistit, jakým způsobem se trenéři daného klubu snaží výchovně působit na své svěřence, byl naplněn.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat a analyzovat výchovné působení na sportovce mladšího školního věku ve volnočasové sportovní činnosti, především v organizovaném mládežnickém sportu. Domnívám se, že cíl byl naplněn představením teoretických východisek, o které mohlo být následně opřeno vlastní empirické šetření.

Teoretická část práce upozorňuje na význam výchovy ve volném čase dětí a na důležitost jeho pedagogického ovlivňování a nastavování cílů. Zároveň poukazuje na výchovný potenciál zájmového vzdělávání, zejména v dětských a mládežnických organizacích z oblasti tělovýchovy, sportu a kultury. Výchova a péče o zdravý vývoj mladé generace se tak bude podle jednoho z autorů (Malach, 2004) stále více týkat nejen škol a školských zařízení.

Kapitola, zabývající se obdobím mladšího školního věku, se věnuje specifickým zvláštnostem vývoje dítěte daného období. Vyzdvihováno je využití nekritického vnímání postavení autority vychovatele dětmi, které si z nich často berou příklad. Popsány jsou jak tělesné zvláštnosti, tak i vývoj poznávacích procesů, či emocionální a sociální vývoj. Znalost zvláštností daného období může pomoci pedagogovi, trenérovi ke vhodné výchovné strategii a individuálnímu přístupu.

Stěžejní teoretická kapitola práce se zabývá výchovou sportovce, rolemi trenéra při výchovném působení a výchovnými metodami. V této části byl zmíněn pokus, provedený před zhruba čtyřiceti lety, na téma výchovné role trenéra. Výsledky pokusu naznačovaly na nízké procento trenérů, kteří by se zabývali výchovným působením na své svěřence. Myslím si, že výzkumné šetření mapující současnou situaci na toto téma by bylo jistě přínosné.

V závěru třetí kapitoly se čtenář seznámí se Sokolským kodexem a principem fair play, kterých lze využít jako vhodných výchovných prostředků.

Na tyto teoretické kapitoly navazuje empirické šetření, analyzující působení trenérů a Sokolského kodexu při výchově sportovce. Šetření se týká záměrně vybraného souboru respondentů, kterým jsou trenéři zvoleného klubu. V rámci klubu se snaží vychovat nejen dobré sportovce, ale také slušné lidi. Na základě této skutečnosti byl stanoven cíl práce, kterým bylo zjistit, jakým způsobem se trenéři daného klubu snaží výchovně působit na své svěřence. Výsledky empirického šetření specifikují důležitost výchovy svěřenců trenérů; zvolené metody při výchovném působení; využitelnost Sokolského kodexu; vzdělávání jako ovlivňující faktor při volbě způsobů výchovy. Cíl empirického šetření

a tím i celé práce považuji za naplněný. Jsem si jista toho, že výsledek práce není aplikovatelný na celou populaci, ale může posloužit jako vzor toho, jakým způsobem by mohla být výchova mladého sportovce pojata.

Další přínos bakalářské práce spatřuji zejména v originalitě jejího tématu a ve zpětné vazbě klubu, kterého se šetření týkalo. Šetření poukázalo na nedostatky v oblasti Sokolského kodexu, které mohou být řešeny na základě doporučení stanovených v závěrech výzkumné zprávy.

Z dalších výzkumných možností se nabízí realizace empirického šetření, týkajícího se výchovy sportovce v jiných sportovních odvětvích než je florbal. Šetření by následně umožnilo srovnání výchovného působení na scénách různého sportovního zaměření.

Seznam použitých zdrojů

- BAGO, Gustav a kolektiv autorů. Fair play ve světle problémů současného sportu. *Soudobé podněty v pedagogice tělesné výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 114–132. ISBN 978-80-210-5933-7. Dostupné z: <https://www.fsps.muni.cz/emuni/data/reader/book-7/08.html>.
- Co je Sokol. *Česká obec sokolská* [online]. [cit. 2020-08-19]. Dostupné z: <https://sokol.eu/sokol-poslani-symbolika>.
- Český klub fair play – 10 principů. *Český olympijský výbor* [online]. [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: <https://www.olympic.cz/text/22--cesky-klub-fair-play>.
- ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. 171 s. ISBN 80-7067-953-0.
- Etický kodex. *Vize 18 – Sokol* [online]. [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: <https://vize18.cz/projekty/eticky-kodex>.
- Evropská sportovní charta*. Praha: DISRE, 2003. 23 s. ISBN 80-239-2131-2.
- FIALOVÁ, Ludmila. Podpora sportu a fair play prostřednictvím olympijských her. *Česká kinantropologie*. Praha: Česká kinantropologická společnost, 2016, roč. 20, č. 4, s. 16-27. ISSN 1211-9261.
- HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. 127 s. ISBN 978-80-7290-471-6.
- HANÍK, Zdeněk. Rodičům, učitelům a trenérům. *COACH*. Praha: CZECH NEWS CENTER a. s., 2018, roč. 3, č. 11, s. 36–38. ISSN 2464-6865.
- HODANĚ, Bohuslav a Fakulta tělesné kultury. *Sokolství a současnost*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 195 s. ISBN 80-244-0716-7.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.

HŘEBÍČEK, Libor, SEMRÁD, Jiří, JŮVA, Vladimír a Filozofická fakulta. *Vybrané kapitoly z výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 1991. 131 s. ISBN 80-210-0262-X.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2016. 254 s. ISBN 978-80-247-5326-3.

JANIŠ, Kamil, KRAUS, Blahoslav a VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. 2. vyd. Hradce Králové: Gaudeamus, 2005. 151 s. ISBN 978-80-7435-223-2.

JANSA, Petr a kol. *Pedagogika sportu*. Praha: Karolinum, 2012. 226 s. ISBN 978-80-246-2026-8.

JANSA, Petr, DOVALIL, Josef a BUNC, Václav. *Sportovní příprava: vybrané kinantropologické obory k podpoře aktivního životního stylu*. Praha: Q-art, 2009. 295 s. ISBN 978-80-903280-9-9.

JERIOVÁ-PECKOVÁ, Květa, KOVÁŘ, Karel a KOVÁŘOVÁ, Lenka. Fair play jako výchovný prostředek. *Tělesná výchova a sport mládeže: odborný časopis pro učitele, trenéry a cvičitele*. Praha: Karolinum, 2014, roč. 80, č. 4, s. 8-12. ISSN 1210-7689.

JŮVA, Vladimír st. a JŮVA, Vladimír ml. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. 95 s. ISBN 80-85931-78-8.

KAPLÁNEK, Michal a kol. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. 207 s. ISBN 978-80-262-1250-8.

KOWALSKA, Jolanta E. The principle of fair play in education of football fans. *Journal of Education, Health and Sport*. 2019, vol. 9, no. 9, pp. 1246-1253. eISSN 2391-8306. Dostupné z:
<http://www.ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/7631/9326>.

KRAUS, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 197 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 156 s. ISBN 80-7041-135-X.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.

MALACH, Josef. *Teorie a metodika výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. 165 s. ISBN 80-7042-374-9.

MARTENS, Rainer. *Úspěšný trenér*. 3, doplněné vydání. Překlad Ivan Soulek. Praha: Grada Publishing, 2006. 504 s. ISBN 80-247-1011-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2007. 141 s. ISBN 978-80-7367-325-3.

PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. 229 s. ISBN 80-7178-295-5.

Poslání České obce sokolské. *Česká obec sokolská* [online]. [cit. 2020-08-19]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/5458/poslani-ceske-obce-sokolska>.

PŘADKA, Milan, KNOTOVÁ, Dana, FALTÝSKOVÁ, Jarmila a Pedagogická fakulta. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 45 s. ISBN 80-210-1946-8.

PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky, Díl 1: Vývoj člověka do 15 let*. Praha: SPN, 1967. 461 s.

Příručka Sokolského kodexu

RENSON, Roland. Fair play: its origins and meanings in sport and society. *Kinesiology*, 2009, vol. 41, no. 1, pp. 5-18. ISSN 1331-1441. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/file/60493>.

SEKOT, Aleš. *Sport a společnost*. Brno: Paido, 2003. 191 s. ISBN 80-7315-047-6.

SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas: vybrané kapitoly*. 2. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2005, 115 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-1039-6.

Strategie 22. *Vize 18 – Sokol* [online]. [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: <https://vize18.cz/sokol-2-0/strategie-22>.

SVOBODA, Bohumil. *Pedagogika sportu*. Praha: Karolinum, 2007. 250 s. ISBN 978-80-246-1358-1.

SVOBODA, Bohumil. *Sport a výchova: pedagogicko-psychologické základy sportu*. Praha: Olympia, 1971. 208 s.

ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VOTÍK, Jaromír. *Fotbal: trénink budoucích hvězd*. Praha: Grada, 2003. 137 s. ISBN 80-247-0463-3.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, 145 vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s. r. o. 2010–2021 [cit. 2021-01-31]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

Seznam příloh

Příloha A – Kodex charakterních sportovců

Příloha B – Sokolský kodex

Příloha C – 10 principů fair play

Příloha D – Plán rozhovoru – tazatelské otázky

Přílohy

Příloha A: Kodex charakterních sportovců

Kodex charakterních sportovců		
Morální hodnoty	Jednání v životě	Jednání ve sportu
Zdvořilost	Buďte ohleduplní k jiným lidem Respektujte cizí majetek Buďte ohleduplní k životnímu prostředí Buďte ohleduplní sami k sobě	Respektujte pravidla hry a tradice Respektujte své soupeře Respektujte rozhodčí Buďte zdvořilí v případě vítězství i porážky
Odpovědnost	Plňte si své povinnosti Buďte spolehliví Kontrolujte své chování Buďte vytrvalí	Připravte se tak, abyste udělali vše, co je ve vašich silách Buďte dochvilní (na tréninku i na utkání) Vybudujte si sebekázeň Spolupracujte se svými spoluhráči
Humanita	Mějte porozumění pro druhé, buďte vnímaví Odpouštějte Buďte šlechetní Nebudte sobečtí a falešní	Pomáhejte svým spoluhráčům hrát lépe Podporujte hráče, kteří mají problémy Nešetřete chválou, kritizujte uváženě Hrajte pro tým a ne sami za sebe
Čestnost	Buďte pravdomluvní a přímí Jednejte bezúhonně Buďte důvěryhodní Buďte odvážní při prosazování správných věcí	Hrajte podle pravidel Buďte věrní týmu Neužívejte drogy Připusťte si vlastní chyby
Poctivost	Dodržujte pravidla Buďte tolerantní k jiným Buďte ochotní se podělit Vyvarujte se jakýchkoliv privilegií	Zacházejte s ostatními hráči tak, jak byste chtěli, aby oni zacházeli s vámi Buďte slušní i k těm, kteří se od vás odlišují Dejte příležitost i ostatním Vyhrávejte v rámci pravidel
Občanská hrdost	Dodržujte zákony a pravidla Buďte vzdělaní a informovaní Přispívejte komunitě, ve které žijete Ochraňujte druhé	Buďte příkladem pro ostatní Snažte se být dokonalí Vracejte sportu to, co vám dal Veďte spoluhráče k tomu, aby byli dobrými občany

Obrázek 1 - Kodex charakterních sportovců (Martens, 2006)

Příloha B: Sokolský kodex

SOKOLSKÝ KODEX

1. JSME SOKOLI

- Jsem hrdý člen svého klubu, reprezentuji ho i mimo tréninky a zápasy a dbám o jeho dobrou pověst.
- Ctím jeho historii, tradici, klubový kodex a všechny jeho členy.
- Pomáhám rozvoji svého klubu.

2. POKORA

Pokora znamená skromné chování a nesobeckost. Nikdy se nepovyšuji nad ostatní. Nezáleží jen na tom, jak dobře hraji, jak dobře trénuji nebo jak dobře hraje moje dítě, ale především na tom, jak se chovám k ostatním.

Pro hráče:

- Respektuji vlastní spoluhráče, trenéry, protihráče, rozhodčí i diváky.
- Respektuji své spoluhráče a beru je jako součást svého týmu.
- Po zápase sportovně poděkuji divákům potleskem.

Pro rodiče:

- Oceňuji práci trenérů a uvědomuji si jejich důležitost a význam pro vývoj hráče, komunikuji s nimi a podporuji je.
- Oceňuji práci rozhodčích a podporuji je. Jakákoliv kritika rozhodčích hře jen škodí.
- Nezasahuji do hry svého dítěte během utkání ani tréninků.

Pro trenéry:

- Jsem vždy správným příkladem pro všechny.
- Snažím se dělat maximum pro to, aby moji svěřenci rostli nejen jako sportovci, ale především jako lidé.

3. FAIR PLAY

Pro hráče:

- Ctím zásady fair play – nepodvádím!
- Chci vyhrát, ale ne za každou cenu.
- Ctím zásady slušného a čestného chování jak na hřišti, tak mimo něj.
- Ocením dobrou hru soupeře a na důkaz toho mu po zápase podám ruku.
- Nesimuluji, jsem florbalista!
- Nehádám se s rozhodčími. I rozhodčí je člověk, který může dělat chyby, ale nikdy je nedělá záměrně.

Pro rodiče:

- Povzbuzuji své dítě, aby hrálo dle pravidel.
- Pamatuji na to, že děti se nejlépe učí podle příkladu.
- Oceňuji i dobrou hru soupeře a zatleskám mu.
- Fandím dle zásad slušného chování, ukazuji pozitivní přístup ke hře a všem účastníkům.

Pro trenéry:

- Odpovídám za otevřenou a férovou komunikaci s rodiči a svými svěřenci a obráceně.
- Ve svém týmu netoleruji nedodržování zásad fair play a slušného chování.

4. ODHODLÁNÍ

Pro hráče:

- Vždy bojuji ze všech sil jak na tréninku, tak v zápase.
- Nevypustím žádné cvičení ani střídání.
- Florbal je pro mě zábava, ale zároveň i dřina!
- Neustále se chci zlepšovat.

Pro rodiče:

- Podporuji své dítě ve sportu, který ho baví.
- Snažím se pomáhat klubu se zajištěním nejlepších možných podmínek pro výchovu mého dítěte.

Pro trenéry:

- Jsem důsledný, poctivý a vždy přistupuji k přípravě, tréninkům i zápasům zodpovědně.
- I já na sobě neustále pracuji a zlepšuji se.

5. ZÁBAVA**Pro hráče:**

- Florbal děláme v první řadě, protože nás baví – je to nejlepší sport!
- Florbal je hra, ne válka!
- Tým, který se směje, má šanci na úspěch.

Pro rodiče:

- Oceňuji nejen výsledky a dovednosti, ale hlavně snahu a odhodlání.
- Odměňuji potleskem dobrý výkon nejen po výhře, ale i po prohře.

Pro trenéry:

- Organizuji a vedu tréninky tak, aby byly zábavné a zároveň se staly výzvou pro rozvoj schopností a dovedností.
- Pracuji pozitivně a motivuji své svěřence.

6. TÝMOVOST**Pro hráče:**

- Můžu být nejlepší hráč na světě, ale bez svých spoluhráčů nikdy nic nedokážu.
- Vždy pracuji pro celý tým, pěstuji kamarádské vztahy a uvidíš, že se ti to vrátí.
- Tým jsme my, ne já!

Pro rodiče:

- I rodiče jsou součástí jednoho týmu.
- Podporuji své děti, aby se naučili pracovat v rámci jednoho týmu.

Pro trenéry:

- Podporuji hráče, aby pracovali pro tým – součástí týmu nejsou jen hráči ale i trenéři!
- Rodiče – trenéři – hráči → jsme jeden tým!

7. ZDRAVÍ**Pro hráče:**

- Bez zdraví nemohu hrát florbal a musím se o své tělo starat – kvalitní výživa, oblečení, regenerace, strečink.

Pro rodiče:

- Jsem mému dítěti vzorem ve zdravém životním stylu.
- Pokud potřebuji poradit ohledně správné výživy, regenerace apod., tak se obracím na trenéry a další kompetentní osoby v klubu.

Pro trenéry:

- Jsem vzorem pro své svěřence ve zdravém životním stylu a vedu je k němu.

8. ŠKOLA A VZDĚLÁNÍ**Pro hráče:**

- Učení patří ke sportu, a pokud chci sportovat, tak se musím i učit.
- Na prvním místě jsou pro mě vždy školní výsledky a až poté florbalové výsledky.

Pro rodiče:

- Naučím se pravidla florbalu a pravidla soutěží, jichž se mé dítě účastní.
- Zajímám se o principy florbalového tréninku, znám správné zásady regenerace a výživy.

Pro trenéry:

- Neustále se vzdělávám, zajímám se o nové trendy v trénování, účastním se seminářů a školení.

(Zdroj: Příručka Sokolského kodexu)

Příloha C: 10 principů fair play

hraj fair

Obrázek 2 - 10 principů fair play (Český klub fair play – 10 principů, online)

Příloha D: Plán rozhovoru – tazatelské otázky

Obecné otázky na úvod

- 1) Jakou máš svou vizi jako trenér/trenérka?
 - a) Jaký je tvůj hlavní smysl práce trenéra?
 - b) Jaké jsou tvé cíle v trenérské praxi?
 - c) Co bys chtěl/a svým svěřencům předat?
- 2) Jaké má podle tebe trenér zastávat role? Jaké role se snažíš zastávat ty?
- 3) V jakých oblastech podle tebe ovlivňuje trenér osobnost dítěte?

Pohled na výchovu

- 4) Zahrnuje tvoje koncepce trenérské práce i program výchovy sportovce?

Podotázky:

- a) Je podle tebe důležité vychovávat sportovce nebo se zaměřuješ pouze na výkonnostní stránku dítěte?
 - b) Zajímáš se o problémy svých svěřenců v denním životě, nebo pouze o tréninky a jejich výkony?
 - c) Jaký máš názor na evidování skóre zápasu? Je pro tebe jako trenéra důležité vítězství týmu?
 - d) Podporuješ etické principy stejně jako dobré výkony?
 - e) Proč je podle tebe důležité na své svěřence výchovně působit?
- 5) Jakým způsobem se snažíš na jedince výchovně působit?
 - a) Jak motivuješ své svěřence ke vhodnému chování?
 - 6) Jakým způsobem upozorňuješ na nevhodné chování hráče/dítěte?
 - 7) Jaký máš celkový pohled na výchovu sportovce dříve a dnes (rozdíly, př. dříve se k výchově sportovce tolik nepřihlíželo)?
 - 8) Jaké si dáváš cíle při výchovném působení na své svěřence?
 - 9) Jaké shledáváš rozdíly ve výchově sportovce mladšího školního věku v porovnání s jinými věkovými kategoriemi?

Funkčnost a využití kodexu

- 10) Byl/a jsi seznámena s klubovým Sokolským kodexem? Jaký máš na něj názor?
- 11) Které body jsou nejdůležitější u dětí mladšího školního věku rozvíjet a hovořit o nich?
- 12) Jakým způsobem pracujete se Sokolským kodexem?
- 13) Jak podle tebe děti baví práce se Sokolským kodexem a jaký bod kodexu si myslíš, že mají nejraději? Proč? Které body se vám daří zvláště dobře zpracovat?

14) Změnil/a bys či doplnil/a některé body kodexu?

15) Máš jiný nápad, kterým bychom mohli podpořit výchovné působení na jedince?

Fair play

16) Proč je důležité u dětí rozvíjet princip fair play?

17) Je pro tebe důležitější, že se hráč chová fair play, nebo že se jeho chování neslučuje s principy fair play, ale zvítězí? Upozorňuješ na nesportovní chování dítěte, nebo to spíše přehlížíš? Popř. jak na něj upozorníš?

18) Jak se snažíš u dětí podporovat fair play? Jakou formou jim samotný princip vysvětluješ?

19) Jak podle tebe chápou děti mladšího školního věku princip fair play? Snaží se podle toho jednat?

20) Jak vnímáš během tréninků/zápasů vztah k fair play u ostatních trenérů? (tzn. zda si myslíš, že jim jde častěji o výsledky týmu, nebo fair play chování týmu?)

Týmovost

21) Co děláte pro to, aby družstvo fungovalo týmově (spolupracovalo)?

22) Jak vnímáš týmovou spolupráci u dětí mladšího školního věku?

Vzdělávání – příprava

23) Vzděláváš se v oblasti komplexní přípravy sportovce? (školení, webináře, přednášky)

a) Pokud ano, jakých zdrojů ke vzdělávání v této oblasti využíváš?

24) Jsou podle tebe současné nabídky vzdělávání a sebevzdělávání práce trenéra dostačující?

Myslíš si, že školení trenérů licencí by měli být zaměřeny více pedagogicky, psychologicky, abychom pochopili souvislosti, nebo je to takto dostačující? (např. u licencí málo pedagogické)

Závěrečné otázky: informace pro doplnění, prostor pro vyjádření informanta

(zdroj: vlastní výzkumná sonda)